

EEN URNENVELD TE ACHEL-PASTOORSBOS

ARCHAEOLOGIA BELGICA

Studies en verslagen uitgegeven door de
Nationale Dienst voor Opgravingen,

Jubelpark 1,
Brussel 4

Etudes et rapports édités par le
Service national des Fouilles,

1, parc du Cinquantenaire,
Bruxelles 4

ARCHAEOLOGIA BELGICA

96

G. BEEX EN H. ROOSENS

(met bijlage van P. Janssens)

Een urnenveld
te Achel-Pastoorsbos

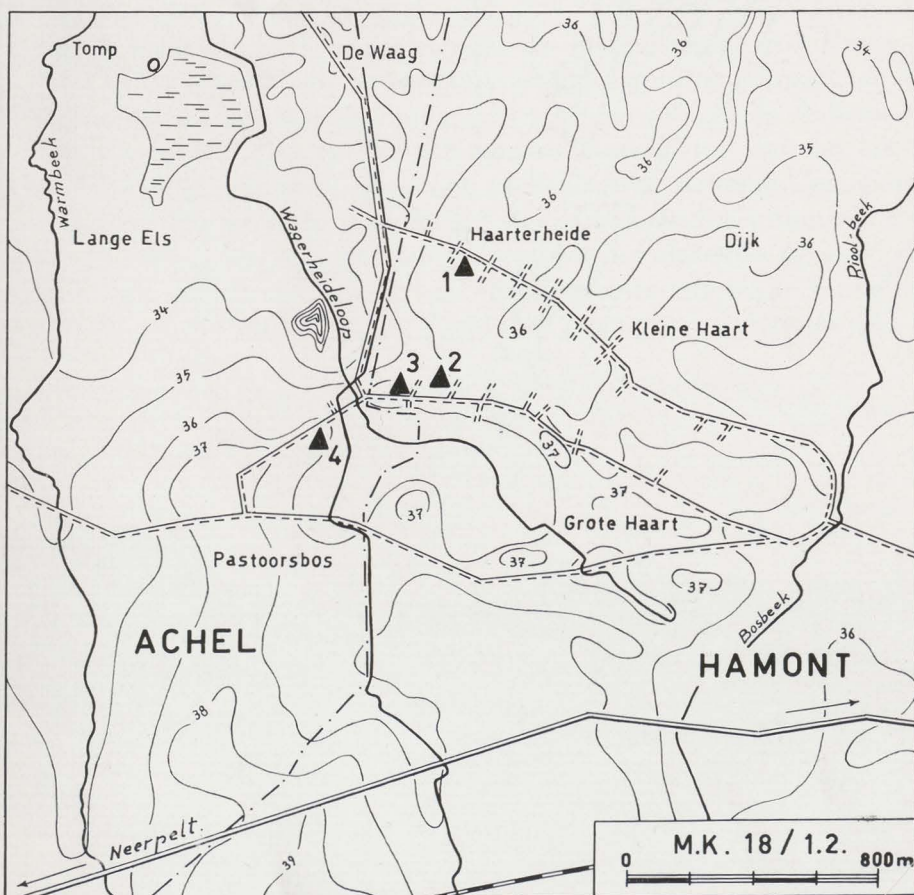
BRUSSEL
1967

EEN URNENVELD TE ACHEL-PASTOORSBOS

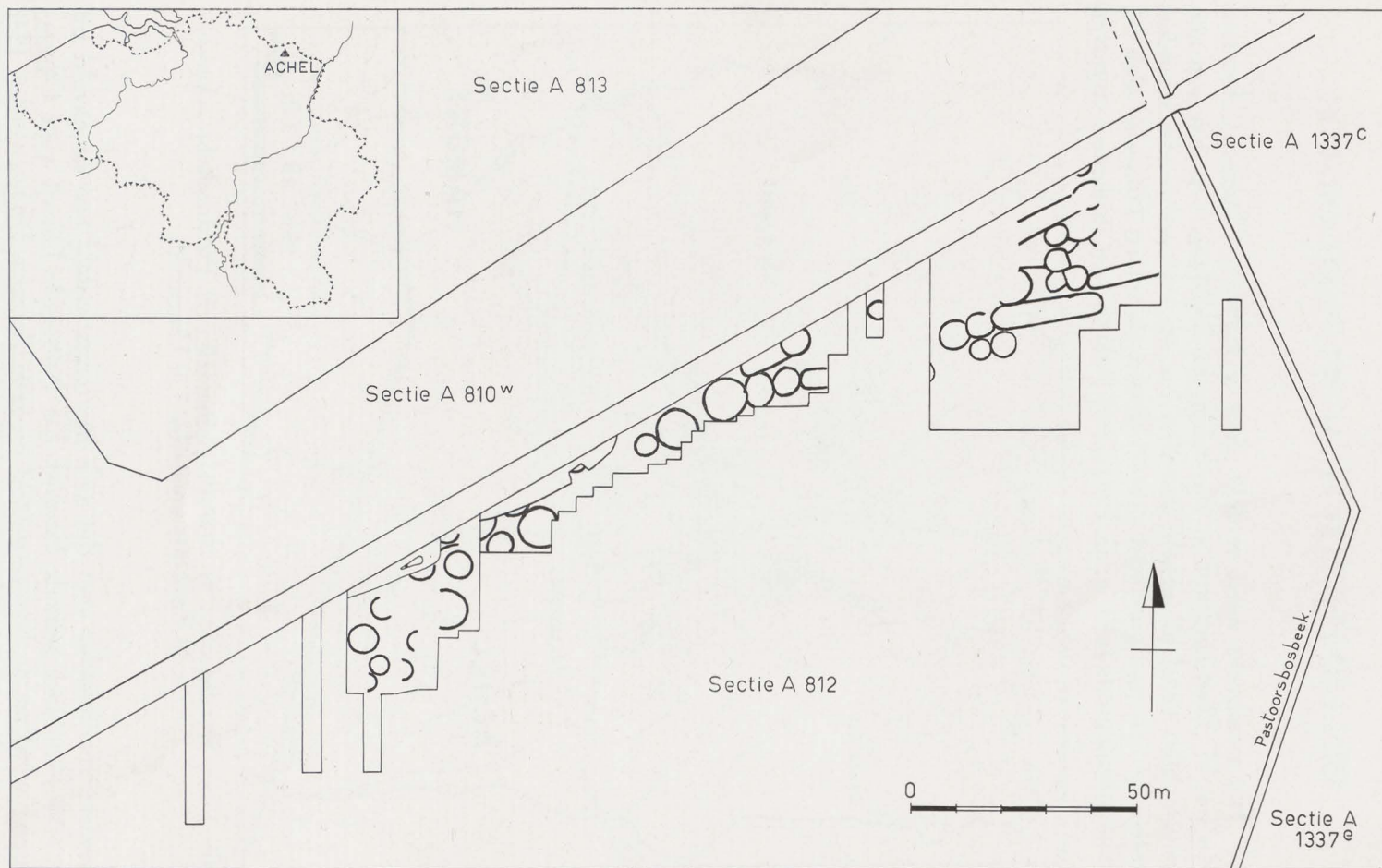
Het urnenveld werd ontdekt door Z.E.H. A. Claassen, directeur van het H. Hart-Instituut te Mechelen-aan-de-Maas. Op één van zijn speurtochten vond hij enkele urnscherven en wat verbrande beenderresten op een pas geploegd perceel tussen Achel en Hamont, vlak bij de gemeentegrens (afb. 1, 4). Enige, met behulp van studenten gegraven

Afb. 1. — Situatiekaart : 1) Bronstijdgrafheuvels ; 2) Prehistorische scherven ; 3) Romeinse muntschat ; 4) Urnenveld.

proefsleuven toonden aan dat zich hier ongetwijfeld een urnenveld uit de vóór-Romeinse periode bevond. De Nationale Dienst voor Opgravingen werd op de hoogte gesteld en zette de opzoekingen verder. Het perceel, kadaster sectie A nr. 812 (afb. 2), is eigendom van G. Didden te Hamont, die welwillend toestemming gaf voor een onderzoek.

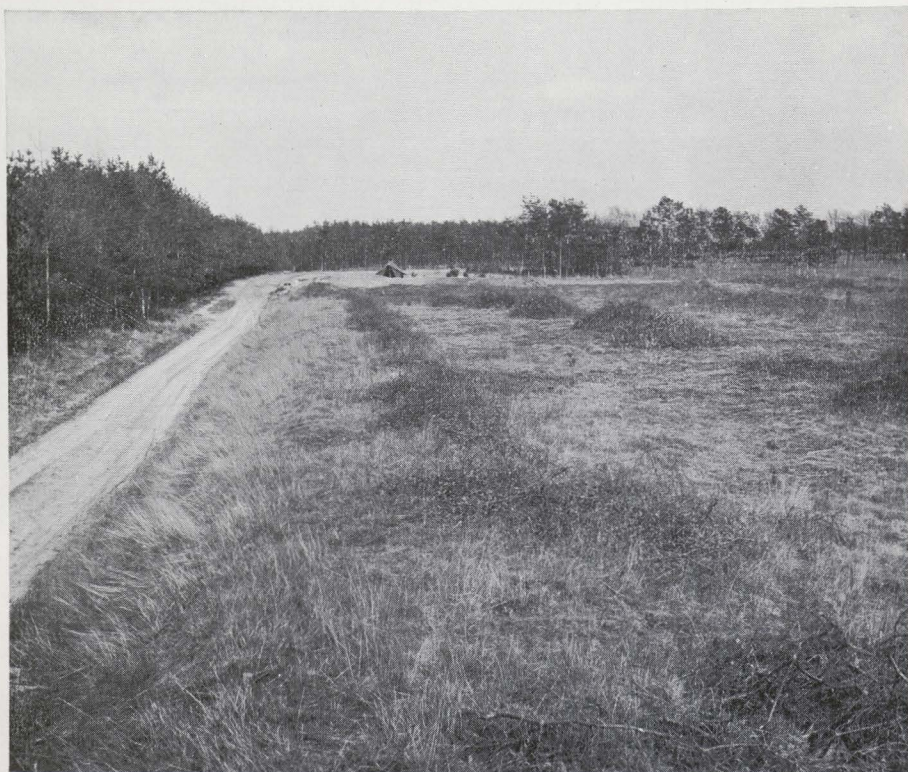

Afb. 2. — Kadasterplan met schematische aanduiding van de grafheuvels.

TERREINBESCHRIJVING

Het urnenveld was gelegen langs een oude zandweg die tot omstreeks 1920 van betekenis is geweest en bij oudere mensen als de Budelse Marktweg bekend staat. Een restant ervan is nog duidelijk zichtbaar, waar een diep uitgesleten voetpad te noord-oosten van het urnenveld diagonaal door de bossen naar Budel loopt. Ongetwijfeld is die weg ook van belang geweest als voornaamste verbinding tussen Achel en Hamont en tussen Achel en de Waag, waar een korenmolen stond. Oostelijk van het urnenveld bevindt zich een moerassige strook langs het riviertje, de « Wagerheideloop », dat sinds enige jaren zijn functie grotendeels heeft verloren door de nieuw gegraven « Pastoorsbosbeek ». De plaats van de rivierovergang is gunstig gekozen, omdat de moerassige oevers hier op hun smalst zijn : zowel aan de Achelse als aan de Hamontse zijde nadert een hogere zandrug tot vlak bij het riviertje. Op beide plaatsen werd ook archeologisch materiaal aangetroffen. Op de Achelse zijde was dit het thans onderzochte urnenveld ; op Hamonts gebied sporen van een nederzetting uit dezelfde periode, terwijl hier ook de bekende vondst van 168 Romeinse munten te vermelden is (afb. 1, ns. 2 & 3) (Claassen 1956). De ligging van het urnenveld op

Afb. 5. — Algemeen gezicht van het terrein uit het zuidwesten, met zandweg en wal.

deze plaats komt overeen met talrijke andere gevallen : een hogere zandrug bij een ven of moeras, in de nabijheid van de gemeentegrens.

De terreinomstandigheden bij het begin van het onderzoek gaven reeds enige aanwijzingen hoever het urnenveld zich in oostelijke en zuidelijke richting kon uitstrekken. Een vrij recent aangelegde zandweg (ongeveer 1920) loopt midden over een van zuid-west naar noord-oost gerichte hoogte en scheidt de percelen nr. 812 en 810 w (afb. 3). Door de aanleg van deze zandweg was de vroegere Bubelse Marktweg, die iets zuidelijker lag, vervallen. Langs de zuidrand is de nieuwe zandweg afgezoomd door een aarden wal die bij de aanvang van het onderzoek nog bijna geheel intact was. Alleen het meest oostelijk gedeelte was geëgaliseerd bij de ontginning van een strook langs de Pastoorsbosbeek. De eigenaar van het terrein wist te vertellen dat vóór de ontginning nog enige ronde heuveltjes duidelijk waren te herkennen. Deze werden echter afgegraven om lagere gedeelten van het perceel op te hogen. De hoge strook langs de zandweg was slechts ongeveer 30 m breed. Ten zuiden hiervan is het perceel aanzienlijk lager, zodat het in de winter soms onder water staat. De zuidgrens van het urnenveld was aldus reeds vóór het onderzoek vast te stellen.

Behalve het uiterste oostelijk gedeelte van de strook langs de zandweg was de rest vóór een paar jaar van dennen ontdaan. Het terrein was er op geregelde afstand van ongeveer 2,75 m door vrij diepe bebossingsgreppels doorsneden. Deze greppels waren zeer hinderlijk bij het onderzoek en verstoorde het gezichtsbeeld. Uiteraard waren ze met het blote oog wel duidelijk te onderscheiden van de veel oudere greppels van het urnenveld. Gelukkig drongen ze niet door tot het oud oppervlak onder de wal langs de zandweg. Deze laatste was diep uitgegraven en de sporen van het urnenveld waren hier geheel verdwenen.

Noordelijk van de zandweg, op perceel 810 w, kon nog geen onderzoek worden ingesteld wegens de bebossing. Ongetwijfeld zet het urnenveld zich hier voort, zoals ook bleek uit een bijzetting met bijpotje, welke in het noordelijk talud van de zandweg werd aangetroffen.

BODEMSPOREN EN VONDSTEN (*)

Het onderzoek had plaats in verschillende étappes, namelijk in de herfst van 1962, het voorjaar van 1963 en de tweede helft van 1964. Tussen de zoeksleuven van drie à vier meter breed bleven smalle dammetjes overeind, die het mogelijk maakten ook verticale doorsneden van greppels en eventuele heuvelrestanten in te tekenen (Pl. XI).

Het gehele urnenveld (afb. 2 en Pl. VI) dat, voor zover onderzocht, een smalle, langgerekte vorm heeft, kan het best worden bekeken in drie delen : een vrij breed oostelijk gedeelte, een smalle middenstrook en een iets breder westelijk gedeelte.

(*) Al de gegevens hieromtrent zijn in een overzichtelijke tabel verwerkt, die afgebeeld is op Pl. V.

Het *oostelijk gedeelte*, sleuven I-V en XXXIV-XL (Pl. VI en X), was reeds eerder tot akkerland ontgonnen, waarbij enige nog herkenbare heuveltjes waren afgegraven om elders het terrein op te hogen. Hierdoor waren de bodemsporen van het urnenveld sterk beschadigd of plaatselijk zelfs geheel verdwenen. De ruim twintig centimeter diepe ploegvoor zal eveneens talrijke bijzettingen hebben beschadigd. Bovendien maakten de zeer talrijke karresporen en de diepe bosgreppels het intekenen der bodemsporen erg moeilijk (afb. 4).

Afb. 4. — Sleuf III met storingen veroorzaakt door karresporen en bosgreppels.

Het *middengedeelte*, sleuven VI-XXII (Pl. VII), beperkte zich tot de smalle strook die met de wal langs de zandweg was bedekt. Zuidelijk van deze wal zakte het niveau vrij snel en bovendien was de bodem zo sterk gestoord door karresporen en bebossingsgreppels dat hier geen sporen van het urnenveld konden worden waargenomen. Dit middengedeelte was aan de oostzijde door een nog bestaand karrespoor geschei-

den van het op akkerland gelegen oostelijk gedeelte en, door een recente zandafgraving, van het bredere westelijk gedeelte van het urnenveld.

Het *westelijk gedeelte*, sleuven XXIII-XXXIII (Pl. VIII en IX), lag op een vrij hoog, ontbost terrein dat uiterlijk geen aanwijzingen gaf over de eventuele begrenzing van het urnenveld. Door talrijke proefsleuven ook buiten de afgebeelde plattegrond kon echter de begrenzing van het urnenveld aan deze zijde met zekerheid worden vastgesteld.

De *bodemsporen* gaven over het gehele urnenveld het gewone beeld van de oudere periode der urnenvelden welke gedateerd kan worden tussen 800 en 600 v. Chr., een periode die in onze streken nog tot de late Bronstijd wordt gerekend.

De gesloten, ronde greppels schommelden in diameter van drie tot tien meter. Naast deze ronde greppels kwamen ook ovale vormen voor en eveneens de zeer langgerekte vormen die wel met de term « langbedden » worden aangeduid. Ook deze langbedden zijn een gewoon verschijnsel in de vroege periode der urnenvelden. Misschien hadden ze een sacrale betekenis. In elk geval waren de gewone kringgreppels soms aan zulk een langbed vastgehecht of er rond gegroepeerd.

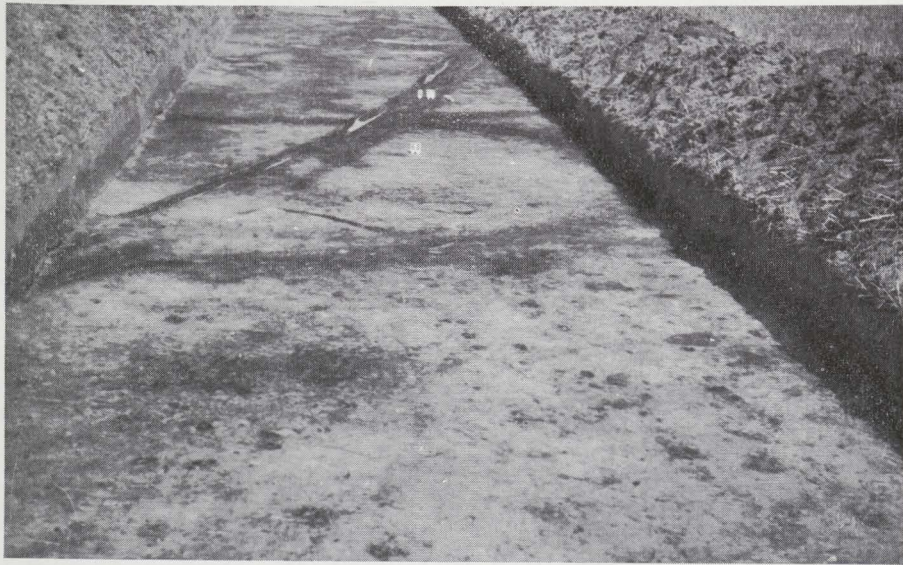
Afb. 5. — Evenwijdig lopende greppels van het langbed nr. 60.

Een afwijkende vorm van het langbed is de sleutelgatvorm die o.a. werd aangetroffen in het ruim 12 km noordelijker gelegen urnenveld bij Valkenswaard (*Brunsting*, p. 2 en 3). Deze uit een langbed ontstane sleutelgatvorm wijkt af van de korte en hoekige sleutelgatvorm bij de urnenvelden uit het noorden van Nederland, zoals te Wessinghuizen (*Willems*, afb. 22 en 23). In het urnenveld te Achel was niet te achterhalen of de langgerekte sleutelgatvorm in één bouwphase was ontstaan dan wel door verbinding van een langbed met een kringgreppel, zoals

duidelijk was waar te nemen in het urnenveld te Wapse (*Waterbolk*, afb. 21) en bij de meer hoekige vorm te Gasteren (*Van Giffen* 1945, afb. 14).

In het urnenveld te Achel kwam de langgerekte sleutelgatvorm het duidelijkst naar voren bij nr. 64, welke bij de afsluiting aan de oostzijde een aanzienlijke verbreding te zien gaf. Of dit met nr. 68 ook het geval was, kon men niet meer uitmaken door de te diepe afgraving. Nr. 60 was een normaal langbed (afb. 5 en 6) dat echter aan de westzijde met een volledige kringgreppel was afgesloten. Een soort sleutelgatvorm had ook nr. 17; ook hier was het langbed met een volledige kringgreppel afgesloten aan de oostzijde. Deze greppel had vermoedelijk een grotere diameter dan de afstand tussen de parallel lopende greppels van het langbed.

Afb. 6. — Oostelijke afsluiting van het langbed nr. 60.

In het oostelijk gedeelte van het urnenveld was, bij het aanleggen van een nieuwe greppel, dikwijls gebruik gemaakt van één of meer reeds aanwezige greppels uit de omgeving (afb. 7) met het gevolg dat de nieuwe greppels niet zuiver rond waren. Men kan hieruit eveneens concluderen dat deze greppels vrij snel na elkaar werden aangelegd, in elk geval toen de bestaande greppels nog duidelijk zichtbaar waren en dus nog niet door stuifzand of door afspoeling waren gedicht. Een dergelijk geheel trof men aan rond nr. 62. Greppel nr. 26 dient speciaal vermeld omdat in de bodem ervan een staketsel van dicht op elkaar staande paaltjes was geslagen. Ook in het urnenveld te Nederweert kwam dit voor (*Appelboom*, afb. p. 47) en in een urnenveld te Wapse (*Waterbolk*, fig. 21, nr. 165).

Afb. 7. — Ineenlopende greppels bij de heuvels 61 en 65.

Als overige bodemsporen dienen een groot aantal paalkuilen genoemd. Soms hadden deze palen rond een urn of losse bijzetting gestaan en moeten dan gezien worden als een zogenaamd dodenhuisje, bv. nr. 43, maar in de meeste gevallen betrof het palen die geen aanwijsbare samenhang met het urnenveld hadden. In enkele gevallen konden de palen in een structureel verband worden gebracht, zoals de palenrijen in sleuven XX en XXXVI. Een volledig gebouw kon hieruit echter niet geconstrueerd worden; mogelijk zijn het slechts scheidingen geweest. Wat hun datering betreft, kon in enkele gevallen worden vastgesteld dat zij ouder waren dan de kringgreppels. Natuurlijk kon dit gegeven niet zonder meer op alle paalsporen worden toegepast.

Behalve greppels en paalsporen tekenden zich een groot aantal karresporen af. Ze liepen in de richting van de tegenwoordige overgang van de Pastoorsbosbeek, dus naar de plaats waar de moerassige strook langs de beek het smalst is. De spanwijdte der karresporen varieerde van ongeveer 1 m tot 1,40 m en 1,70 m (om het beeld van het urnenveld niet al te onduidelijk te maken werden slechts enkele van deze karresporen op het algemeen plan opgenomen; de nog recentere bebossingsgreppels en talrijke kleinere storingen werden weggelaten).

Bijzettingen en bijgaven. Overeenkomstig de meest voorkomende begravingswijze in de periode der urnenvelden waren de verbrande beenderresten, al dan niet in een urn, in een kuiltje in de bodem geplaatst en daarna bedekt met het zand uit de hierrond gegraven greppel.

Afb. 8. — Graf 38 B met crematieresten in de urn.

Het aantal geheel of gedeeltelijk waargenomen greppels bedroeg ten minste 41. Slechts in 11 ervan werd nog een centrale bijzetting teruggevonden. Daarnaast kwamen ook 12 excentrisch geplaatste bijzettingen binnen greppelverband voor. Bij een geëgaliseerd urnenveld is het meestal niet meer mogelijk om uit te maken of deze graven ouder of jonger zijn dan de bijzettingen in het centrum van de kringgreppel.

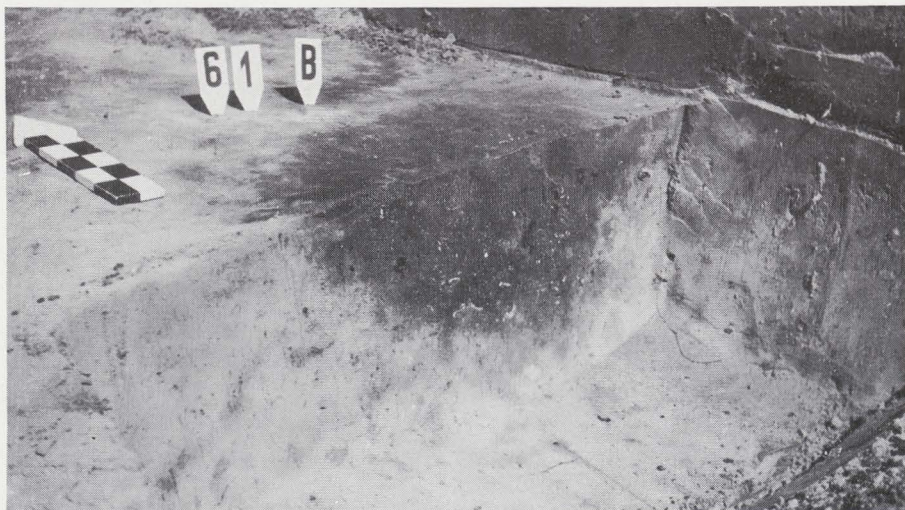
Afb. 9. — Graf 38 A met bekervormig bijpotje.

Daarnaast gebeurt het ook dat bijzettingen, al dan niet in een urn, worden aangetroffen zonder dat er rond deze bijzetting een greppel is waar te nemen. In dit urnenveld kwam dit 9 maal voor.

Van de in totaal 34 teruggevonden bijzettingen werden de crematieresten 11 maal in een urn aangetroffen (afb. 8). De overige zaten los in een kuiltje in de bodem (afb. 9) : wel was hier soms een bijpotje aan toegevoegd (afb. 10), wat nooit het geval was wanneer de crematieresten in een urn waren verzameld. De vorm van het los beenderpakket wees er dikwijls op dat de beenderen niet zó maar in het kuiltje waren gestort, maar te voren in een doek of onder beschutting van vergankelijk materiaal (misschien een houten bakje) in de bodem waren geplaatst. Er werden 20 van deze losse crematieresten teruggevonden, dus bijna het dubbel van het aantal urnen. Het al of niet gebruiken van een urn houdt geen verband met de al of niet aanwezigheid van een greppel rond deze bijzetting.

Afb. 10. — Onbeschutte crematieresten in graf 61 B.

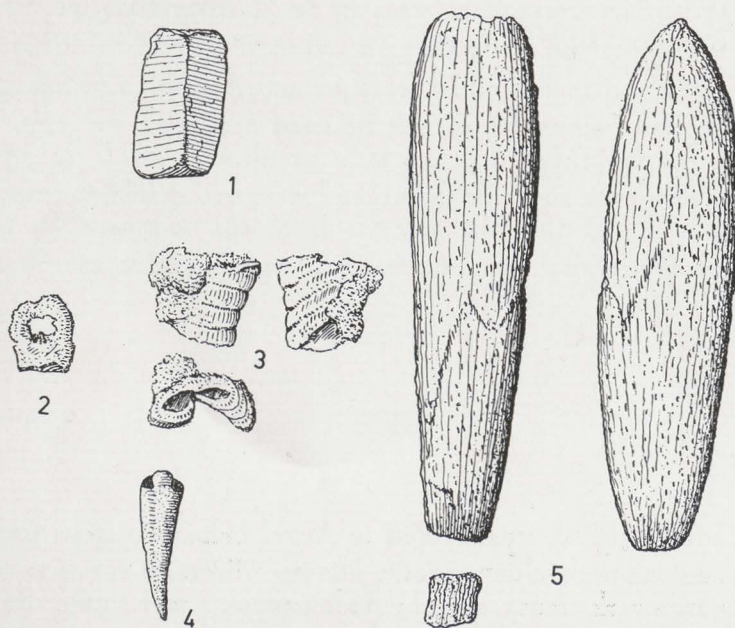
Zoals op bijna alle urnenvelden werden ook hier verspreide scherven in de greppels aangetroffen. Soms konden deze scherven tot een vrij volledige pot worden gerestaureerd. Te Achel viel het onderscheid op tussen het aardewerk dat voor de urnen en de bijpotjes werd gebruikt en het aardewerk dat in de greppels werd teruggevonden. Bij de eerste reeks komt geen versiering voor (afb. 12, 1 ; 13, 6 en 14, 1), tenzij men de indrukken op de Harpstedt-urn nr. 38 (afb. 13, 5) en het Kalenderbergmotief van nr. 52 a (afb. 13, 7) als versiering wil zien. Ook op de bijpotjes ontbreekt de versiering, met uitzondering van nr. 58 en 61 a (afb. 14, 2 & 5) die eveneens een Kalenderbergmotief dragen. Deze uitzonderingen betreffen vooral de jongere vormen uit het urnenveld, namelijk

de Harpstedt-urnen en de daaraan verwante vormen met Kalenderberg-versiering. Het aardewerk uit de greppels echter is dikwijls versierd : ns. 17, 20, 24, 30 (afb. 12, 4, 5, 7 & 9) en 60 (afb. 14, 4). Hoewel het verschil in versiering tussen de urnen en het aardewerk uit de greppels nogal opvalt, is het aantal voorhanden exemplaren nauwelijks groot genoeg om hieruit tot een algemeen verschijnsel te besluiten. Evenzeer geldt dit voor het verband tussen sieraden en crematieresten van vrouwen of kinderen. Wel werden zulke voorwerpen tweemaal tussen de crematieresten van een vrouw, ns. 38 a en 50, en tweemaal bij die van een kind, ns. 38 b en 52 b, aangetroffen. Hoewel archeologische en anthropologische gegevens in dezelfde richting wijzen, is het aantal vaststellingen nog te gering om zekere besluiten te trekken.

Overige vondsten. Een groot aantal silex-artefacten behoort tot een veel oudere cultuur uit het Mesolithicum. De grootste concentratie lag in de sleuven X en XI (het aantal gevonden artefacten is een veelvoud van het aantal op Pl. VII aangebrachte tekens).

Wel tot de periode van het urnenveld behoren de volgende voorwerpen : de bijgaven van bijzetting nr. 38 a, bestaande uit een bronzen holconisch hangertje en enige stukjes gesmolten brons die oorspronkelijk waarschijnlijk dezelfde vorm hebben gehad (afb. 11, 4) ; de bijgave van bijzetting 38 b : een gesmolten stukje brons waarvan de oorspronkelijke vorm niet meer is te bepalen ; de bijgaven van bijzetting nr. 50, bestaande uit enige, half gesmolten spiraaldraadringetjes en uit een doorboord

Afb. 11. — 1) Steentje uit graf 52 b ; 2) Doorboord kraaltje in blauw glas uit graf nr. 50 ; 3) Bronzen spiraaldraadringetje uit graf nr. 50 ; 4) Bronzen hangertje uit graf nr. 38 a ; 5) Stenen wig uit greppel nr. 24. — S. 1/1 ns. 1-4 ; 2/3 nr. 5.

kraaltje van blauw glas (afb. 11, 2 & 3). Tussen de crematieresten van 52 b zat een driekantig stenen staafje. De vorm hiervan is op natuurlijke wijze ontstaan en niet bijgewerkt, maar zó regelmatig dat het steentje waarschijnlijk als speelgoed of amulet is gebruikt (afb. 11, 1). Tenslotte werd in de greppel van nr. 24 een stenen voorwerp aangetroffen, dat geslepen is in de vorm van een hak of wig. Het voorwerp heeft echter geen steelgat zoals bij deze vorm regelmatig voorkomt; daarvoor is het ook wel wat te gering van formaat. Dit stenen voorwerp kan zeer goed thuis horen in de periode van het urnenveld (afb. 11, 5).

De bronzen spiraaldraadringetjes, zoals van bijzetting 50, komen vrij veel voor. De bronzen holconische hangertjes zijn wat zeldzamer. Toch zijn ze in de Kempen talrijker dan voor kort bekend was. Een der meest volledige snoeren van 10 dezer hangertjes werd te Best in een Harpstedt-urn aangetroffen (Willems, p. 96 en afb. 16). Reeds langer bekend was het snoer van 12 dezer hangertjes, gevonden te Luyksgestel (*de Loë*, p. 79 en afb. 22 op p. 49); over de vondstomstandigheden van dit snoer is niets bekend. Een dergelijk snoer werd ook gevonden te Overpelt (Kruiskiezel) en bevindt zich thans in de Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis te Brussel. In het urnenveld op de Roosen te Neerpelt werden in de Harpstedt-urn nr. 56 enige, grotendeels gesmolten hangertjes van dit type aangetroffen, samen met een bronzen spiraaldraad (Roosens-Beex 1961, p. 14 en afb. 3, 4 op p. 13). Ook de Harpstedt-urn nr. 72 van dit grafveld bevatte enige, grotendeels gesmolten hangertjes van dit type (*ibid.*, p. 19, afb. 5, 4 op p. 17). Mogelijk zijn ook de stukjes gesmolten brons in de Harpstedt-urn nr. 77 van dit grafveld oorspronkelijk hangertjes van deze vorm geweest (*ibid.*, p. 21). Tenslotte kwamen in hetzelfde grafveld nog dergelijke hangertjes voor, samen met een fragment van een bronzen armband en een bronzen haakje, in het vergraven centrum van tumulus 93 (*ibid.*, p. 25 en afb. 7, 2 op p. 24). Voor zover de gegevens hiervoor beschikbaar zijn, blijken deze bronzen hangertjes dus meermaals te zijn aangetroffen in Harpstedt-urnen. Het aantal gevallen is echter nog te gering om dit als regel te stellen.

BESLUIT

Het urnenveld bij Pastoorsbos te Achel behoort ongetwijfeld tot de vroege fase der urnenveldenperiode. Hierop wijzen de vorm en versiering van het aardewerk, maar ook de bodemsporen, met name de geheel gesloten kringgreppels en de talrijke, langgerekte greppelvormen, de zogenaamde langbedden. Deze verschijnselen komen geheel overeen met die van andere, vroeger onderzochte urnenvelden in de noordelijke

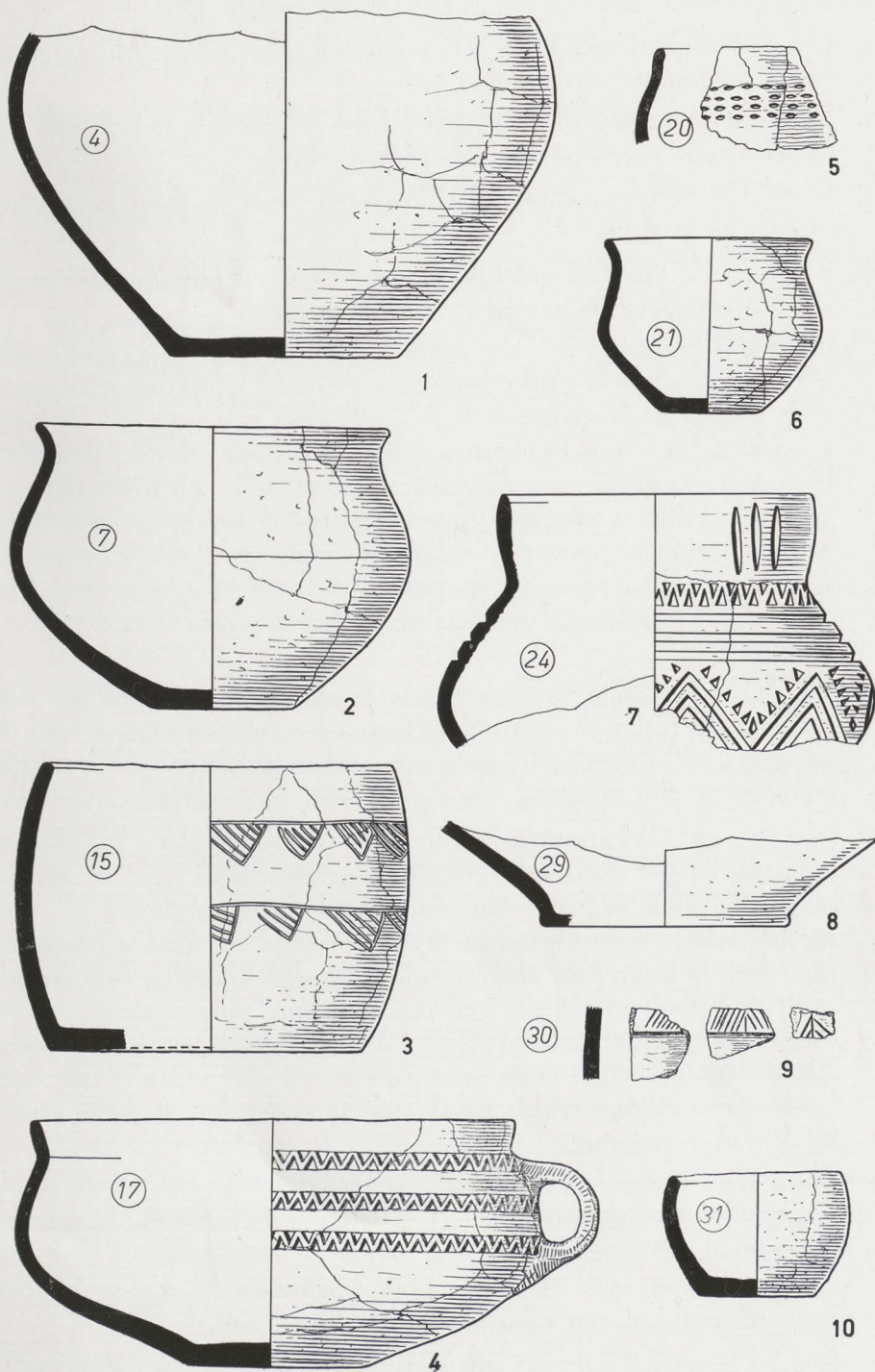
Kempen : de urnenvelden te Best (Willems 1935), Knegsel (Braat 1936), Hilvarenbeek (Modderman 1957), Riethoven (Evelein 1910 en Holwerda 1913), Valkenswaard (Evelein 1909 en Brunsting), Wilreit, gemeente Bergeyk (van Giffen 1937). Allen hadden gesloten greppels, terwijl ook de langgerekte greppelvorm hierin een veel voorkomend verschijnsel was. Ook de vormen en de versiering der urnen hebben in al deze grafvelden veel overeenkomst met het materiaal dat te Achel werd gevonden. Het oudst is waarschijnlijk de urn met twee oren, nr. 50 (afb. 13, 6). Zij is verwant aan de dubbelconische- en peervormige potten in de urnenvelden van Best, Knegsel en Riethoven, maar die vooral in het noorden van Nederland de meest karakteristieke vormen hebben. Tot de jongste fase van het urnenveld behoren de Harpstedt-urnen en de daaraan verwante vormen met Kalenderbergversiering. Van de overige urnen valt de soms uitzonderlijke rijke kerfsneeversiering op. Vooral de versiering van nr. 24 is merkwaardig, omdat deze doorloopt tot beneden de buikknik, wat voor de vroege periode der urnenvelden een grote uitzondering is (afb. 12, 7). Ook de versiering van het urnfragment nr. 60 b is wel zeer bijzonder (afb. 14, 4). De schaal met één oor, nr. 17, heeft een zeldzame vorm (afb. 12, 4). Een dergelijke, onversierde schaal uit het urnenveld te Best heeft het oortje hoger bevestigd, zodat de bovenkant met de rand gelijk komt. Ook het komvormig bijpotje nr. 58 (afb. 14, 2) heeft een bijzondere vorm. Het bijpotje nr. 38 a, van eierdop-model, (afb. 13, 3) is geen uitzondering ; in het urnenveld van Grote-Brogel trof men twee dergelijke bekertjes aan (Roosens-Beex-Bonenfant, afb. 9, 2 & 3).

INVENTORIELE BESCHRIJVING (*)

1. (sleuf I) Scherfjes van glad gepolijst aardewerk uit de greppel van tumulus 1. Van deze greppel werd alleen het oostelijk gedeelte onderzocht ; de rest lag onder de zandweg.
2. (sleuf I, II en IV) Volledige kringgreppel. In het vergraven centrum was geen bijzetting meer aanwezig. Excentrisch, in het zuidelijk gedeelte, werd een bijzetting van crematieresten aangetroffen.
3. (sleuf I) Gedeelte van een kringgreppel die voor de rest was vergraven.
4. (sleuf II en V) Groot gedeelte van een enigszins ovale kringgreppel. In het vergraven centrum was geen bijzetting meer aanwezig. Wel werd langs de noordrand, half in de greppel, een later bijgezette urn ontdekt, die enkele crematieresten bevatte, waarschijnlijk van een jonge persoon. De urn is goed gebakken, van buiten glad en aan de binnenzijde kurkachtig aanvoelend. De rand ontbreekt. Kleur zowel binnen als buitenkant : bruin, naar onder toe in zwart overgaand (afb. 12, 1).
5. (sleuf II en V) Volledige kringgreppel. In het vergraven centrum was geen bijzetting meer aanwezig. De greppel was jonger dan ns. 4 en 9.
6. (sleuf II) Bijzetting van crematieresten in een urn. Deze was niet met een greppel omgeven. Van de urn zijn alleen de bodem, een wandgedeelte en een oor bewaard. De scherven zijn glad, maar niet gepolijst. De beenderen zijn wellicht afkomstig van een jonge vrouw.
7. (sleuf III) In de verploegde, losse grond werden de scherven van een vrij volledige urn aangetroffen (afb. 12, 2). De urn is goed doorbakken, aan binnen- en buitenzijde glad ; de kleur is lichtbruin met zwarte vlekken.
8. (sleuf III) Kringgreppel deelsluitmakend van het langbed nr. 60. Behalve een grote houtskoolvlek waarvan niet vaststaat dat zij tot de periode van het urnenveld behoort, werden ook de sporen van drie palen aangetroffen.
9. (sleuf III en V) Kringgreppel jonger dan nr. 8, maar ouder dan nr. 5. In het vergraven centrum was geen bijzetting meer aanwezig. Half in de zuidrand van de greppel een paalkuil die ouder bleek dan de greppel.

(*) Onderstaande nummers corresponderen met die op het algemeen- en op de detailplans, Pl. VI tot XI.

Afb. 12. — De nummers binnen het cirkeltje verwijzen naar de inventoriële beschrijving. — S. 1/3.

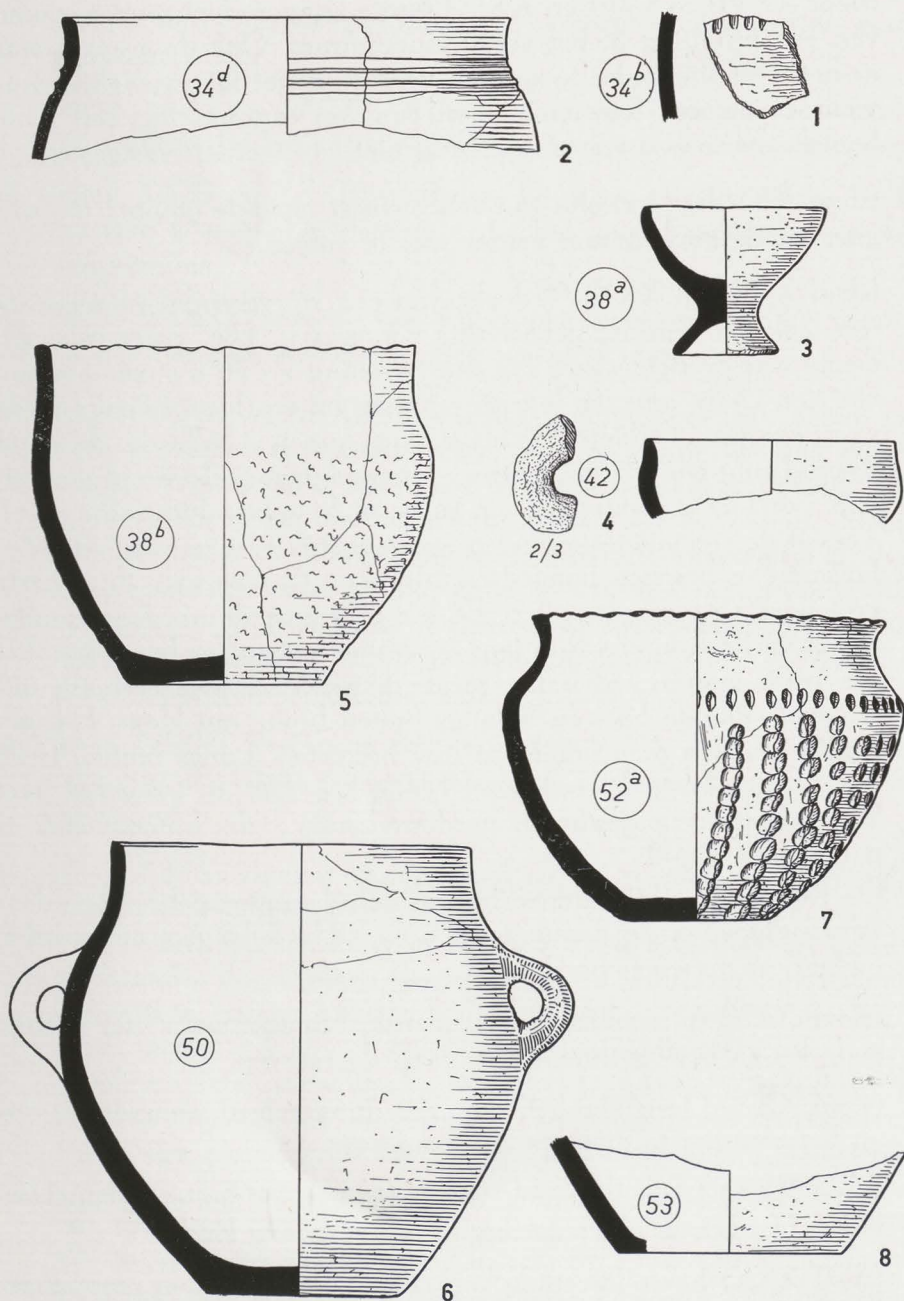
10. (sleuf II) (Op plan, Pl. VI, verkeerdelijk 70 genummerd) Vrij grote houtskoolvlek waarvan de datering niet vaststaat.
11. (sleuf II) Scherf met kamstreepversiering, gevonden in losse grond boven de greppel van tumulus 14.
12. (sleuf II) (Op plan, Pl. VI, verkeerdelijk 72 genummerd) Scherf van romeins aardewerk gevonden in losse grond.
13. (sleuf III) Gering aantal crematieresten, een weinig excentrisch binnen tumulus 59.
14. (sleuf II, IV en V) Zuidelijk gedeelte van een kringgreppel waarvan de rest door de zandweg was vernield.
15. (sleuf IV) Scherven van een tonvormige urn (afb. 12, 3) met brede, platte bodem. Ze is glad gepolijst, met zwarte schijn aan de buitenzijde ; langs de binnenzijde is ze glad, maar niet gepolijst en bruin van kleur. De klei is fijn van samenstelling, goed gebakken en schilfert soms wat af. De wand is met ondiepe groeflijnen versierd ; twee horizontale lijnen zijn aangebracht op respectievelijk 3 en 6 cm beneden de rand ; tegen de onderzijde van deze lijnen zijn reeksen omgekeerde driehoeken ingegraveerd, die met schuine groeven zijn opgevuld. De scherven werden gevonden zonder verband met een kringgreppel.
16. (sleuf VI) Gedeelte van een kleine kringgreppel waarvan het centrum en de rest was vergraven. Ten oosten en ten westen van dit kringgreppeltje werd het terrein niet onderzocht vanwege de talrijke ingravingen die de vaste grond praktisch overal hadden gestoord.
17. (sleuf X en XI) Kringgreppel die aan de oostzijde een zogenaamd langbed afsloot, waardoor een soort sleutelgatvorm werd verkregen. In het zuidelijk gedeelte van deze ronde greppel lagen de verspreide scherven van een schaal met oor (afb. 12, 4). De schaal, in fijne klei, is bruin van kleur en glad gepolijst ; aan de binnenzijde is zij wel glad, maar niet gepolijst. De versiering bestaat uit drie evenwijdige, horizontale stroken van in elkaar grijpende uitgestoken driehoekjes, waarbij tussen deze naar boven en onder gerichte driehoekjes een zigzagstrookje werd uitgespaard : het gewone motief bij kerfsneever siering.
18. (sleuf X) Bijzetting van crematieresten, half in de greppel, langs de noordzijde van tumulus 19. Vermoedelijk is de bijzetting ouder dan de greppel. De overlapping was echter zó gering dat dit niet met zekerheid was vast te stellen. De verbrande beenderen duiden waarschijnlijk op een man van ongeveer 35 jaar.
19. (sleuf IX en X) Gedeelte van een kringgreppel die een sterk ovale vorm moet gehad hebben of het westelijk gedeelte van een langbed is geweest. In het gestoorde centrale gedeelte kwam geen bijzetting meer voor.

20. (sleuf X en XI) Volledige kringgreppel met in het centrum een bijzetting van losse crematieresten. In de greppel lagen urnscherven met een versiering van vier horizontale rijen ingedrukte punten (afb. 12, 5).
21. (sleuf IX) Bijzetting van crematieresten buiten greppelverband, waarschijnlijk van een vrouw van ongeveer 20 jaar. Hierbij een komvormig bijpotje met uitwijkende rand, lichtbruin van kleur, oorspronkelijk glad, maar afgesleten. Van binnen zelfde kleur, maar iets ruwer van oppervlak. De klei is gemagerd met kwartsdeeltjes (afb. 12, 6).
22. (sleuf XI, XII en XIII) Langgerekt gedeelte van greppel (langbed) die aansluit bij tumulus 17. In de greppel (sleuf XI) een klein scherfje met kerfsneever siering.
23. (sleuf XII en XIII) Gedeelte van een onregelmatige kringgreppel die ongeveer even oud of iets jonger was dan het langbed nr. 22, maar ouder dan tumulus 20 en 24. In het vergraven centrum geen sporen meer van een bijzetting. In het noord-oostelijk gedeelte was een grote houtskoolvlek die mogelijk uit het Mesolithicum dateert, gezien het groot aantal silex-vondsten op enkele meters ten oosten van deze vlek.
24. (sleuf XIV en XV) Gedeelte van een vrij grote kringgreppel. In het vergraven centrum was geen spoor meer van een bijzetting. In het noordelijk gedeelte van de greppel (sleuf XIV) lag een geslepen stenen hak of wig (afb. 11, 5). In het westelijk gedeelte van de greppel (sleuf XV) werden scherven van een urn aangetroffen (afb. 12, 7). Ze is versierd met diep uitgestoken groeflijnen en driehoeken. Op de cilindervormige hals, die vrij scherp van de schouder is gescheiden, komen groepen van drie verticale groeven voor. Vlak onder de knik van hals en schouder een reeks van tegenover elkaar uitgestoken driehoekjes die een smalle zigzagband uitsparen. Daaronder volgen drie diepe, horizontale groeven en vervolgens een zigzagstrook van diepe groeven die met uitgestoken driehoekjes zijn afgezet.
25. (sleuf XVI, XVII en XVIII) Gedeelte van een vrij grote kringgreppel. In het vergraven centrum werd geen bijzetting meer aangetroffen. In het westelijk gedeelte van de greppel lag een glad gepolijst urnscherfje zonder versiering. De greppel had aan de noord-westzijde een uitloper die in rechte lijn naar het vergraven gedeelte langs de zandweg liep.
26. (sleuf XVIII en XIX) Kringgreppel met in het centrum een bijzetting van losse crematieresten, waarschijnlijk van een vrouw van ongeveer 20 jaar. In de greppel lagen aan noord- en westzijde enige glad gepolijste scherfjes zonder versiering. In de bodem van de

greppel werden op vrij regelmatige afstanden de sporen van dunne, ingeslagen paaltjes zichtbaar ; ze waren in de meeste gevallen aangepunt.

27. (sleuf XX) Een aantal in rechte lijn geplaatste paalkuilen. In een ervan werd een bijna geheel geoxydeerd stuk ijzer aangetroffen waarvan de oorspronkelijke vorm niet was te bepalen.
28. (sleuf XXII en XXIII) Gedeelte van een kringgreppel die voor de rest was vergraven of onder de zandweg verdween. In deze greppel kwam zeer veel houtskool voor.
29. (sleuf XXIII) Klein gedeelte van een kringgreppel waarvan de rest was vergraven. In de bovenste greppelvulling en vlak daarnaast werden scherven gevonden met een soort Kalenderbergversiering en de bodem van een andere urn (afb. 12, 8).
30. (sleuf XXIII en XXIV) Vrij grote kringgreppel met in het centrum een bijna geheel vergraven bijzetting waartussen nog enige scherfjes van een urn. In het westelijk gedeelte van de greppel lagen scherven van een glad gepolijste urn, versierd met twee evenwijdige, horizontale lijnen waartussen telkens groepjes van 6 à 7 streepjes beurtelings naar links en rechts overhellend en gescheiden door een verticaal streepje (afb. 12, 9).
31. (sleuf XXV en XXVI) Groot gedeelte van een kringgreppel met in het centrum een bijzetting van crematieresten waartussen een bijpotje in grijsbruin, oorspronkelijk geglad aardewerk ; de binnenkant is ruw. De klei is hard gebakken en met fijne kiezeltjes gemagerd. Het heeft een komvormig model met platte bodem ; de binnenrand is iets afgeschuind (afb. 12, 10). In het oostelijk gedeelte van de greppel lag een klein vormloos stukje gesmolten brons en in het westelijk gedeelte een klein urnscherfje.
32. (sleuf XXV) Gedeelte van een kringgreppel, voor de rest verdwenen door zandafgraving en ouder dan tumulus 30.
33. (sleuf XXVI) Gedeelte van een kringgreppel die voor de rest door zandafgraving was verdwenen.
34. (sleuf XXVIII) Gedeelte van een kringgreppel waarvan de rest door zandafgraving was verdwenen. In het centrum *d* een bijzetting van crematieresten van een volwassen vrouw met scherven van een urn, versierd met drie horizontale groeven rond de hals (afb. 13, 2). Ruim een meter ten zuiden hiervan een bijzetting *a* van crematieresten, mogelijk van een vrouw. In het zuidelijk gedeelte van de greppel *b* een gladwandige urnscherf met sporen van kerfsneever-siering (afb. 13, 1) en in het oostelijk gedeelte *c* scherven van een Harpstedt-urn en enkele crematieresten, waarschijnlijk van een vrouw of van een jonge persoon.

Afb. 13. — De nummers binnen het cirkeltje verwijzen naar de inventoriële beschrijving. — S. 1/3.

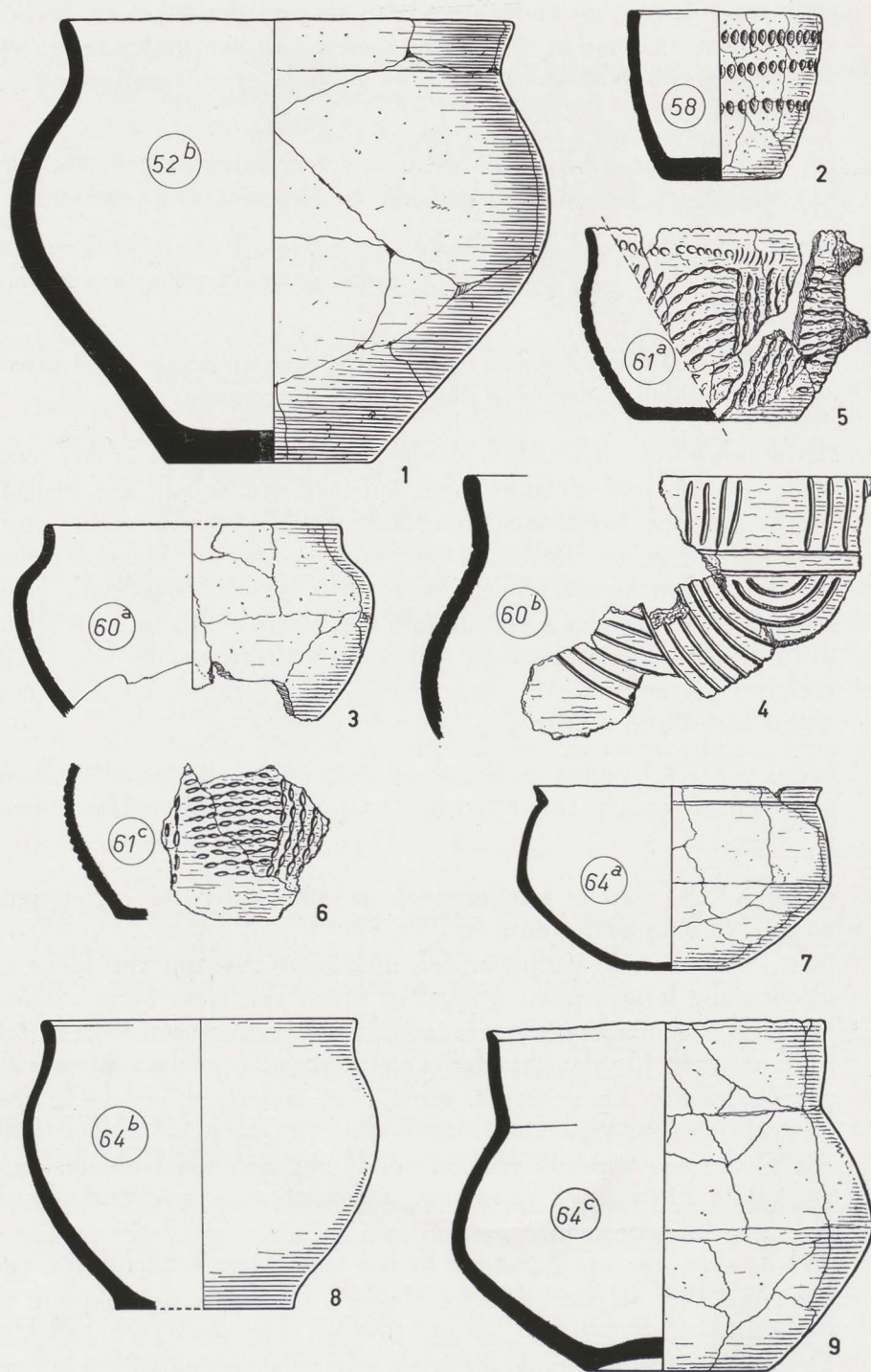

35. (sleuf XXVII en XXVIII) Kringgreppel zonder sporen van een bijzetting in het vergraven centrum.
36. (sleuf XXVII, XXVIII en XXIX) Grote kringgreppel zonder sporen van een bijzetting in het vergraven centrum. Ook de greppel was in het westelijk gedeelte zo diep vergraven dat hij nauwelijks was waar te nemen. Iets ten zuiden van het centrum lag een grote houtskoolvlek waarvan de datering niet kon worden vastgesteld.
37. (sleuf XXVIII) Gedeelte van een rechthoekig lopende greppel die wegens zandafgraving niet verder was te volgen.
38. (sleuf XXIX en XXX) Gedeelte van een kringgreppel waarvan de rest, ook het centrum geheel was doorgraven. Het gespaarde gedeelte was overigens zeer rijk aan bijzettingen : bij *a* crematieresten van een vrouw van ten hoogste 25 jaar, en een klein bijpotje in de vorm van een eierdopje. De kleur langs buiten is helbruin, de wand meestal ruig met gladde sporen ; langs binnen is de wand glad en grijs ; de klei is goed gebakken en bevat fijne kiezelsteltjes (afb. 13, 3). Tussen de crematieresten lagen een randstuk van een urn en enige holconische bronzen hangertjes (afb. 11, 4) waarvan de meeste grotendeels waren gesmolten. Bij *b* een Harpstedt-urn die crematieresten van een kind van 3 jaar en gesmolten stukjes brons bevatte. De urn is laag in verhouding tot de diameter. Zij heeft een iets uitwijkende gladde hals en is langs buiten bruin van kleur. Het gedeelte beneden de schouder is ruw besmeten. Langs binnen is de bovenkant zwart, de onderkant bruin. De klei is gemengd met kwartsdeeltjes en gestampt aardewerkgruis ; de binnenwand is poreus (afb. 13, 5).
De twee andere bijzettingen binnen deze kringgreppel hebben door omstandigheden de nummers 52 a en 52 b gekregen en worden onder deze nummers beschreven.
39. (sleuf XXX) Westelijke helft van een kringgreppel ; het overige gedeelte en het centrum waren diep doorgraven.
40. (sleuf XXX) Oostelijke helft van een kringgreppel waarvan de rest en het centrum te diep waren doorgraven.
41. (sleuf XXX) Losse bijzetting van crematieresten buiten greppelverband. Het betreft een zuigeling of een zeer jong kind.
42. (sleuf XXX) Losse bijzetting van crematieresten buiten greppelverband. Tussen de verbrande beenderen scherven van een bijpotje en een los oortje dat mogelijk hiertoe behoort (afb. 13, 4).
43. (sleuf XXXI) Vergraven bijzetting waarbij nog scherven van een urn. De plaats van de bijzetting was omgeven door de sporen van drie paaltjes.

44. 45 en 46 (sleuf XXXI) Drie paalkuilen die er oppervlakkig als bijzettingen uitzagen en onder deze nummers werden ingetekend. Ten zuiden van 45 werden de laatste sporen van een grotendeels vergraven bijzetting aangetroffen. De weinige crematieresten waren gans verpoederd.
47. (sleuf XXXI en XXXII) Gedeelte van een kringgreppel waarvan het centrum en het oostelijk gedeelte te diep waren doorgraven.
48. (sleuf XXXI en XXXII) Volledige kringgreppel die echter in het centrum te diep was doorgraven, zodat geen bijzetting meer werd aangetroffen.
49. (sleuf XXXII) Gedeelte van een kringgreppel waarvan het centrum en het westelijk gedeelte te diep waren doorgraven.
50. (sleuf XXXII en XXXIII) Volledige kringgreppel met in het centrum een urn met crematieresten van een vrouw van ten hoogste 25 jaar. De urn heeft twee oren, de binnenrand is een weinig afgeschuind. Zij is aan de buitenkant zwartbruin van kleur en glad gepolijst; aan de binnenkant is zij grijs en eveneens glad, maar niet gepolijst. De klei is verschraald met aardewerkgruis en schilfert af (afb. 13, 6). In en rond de urn werden halfgesmolten bronsfragmenten aangetroffen, o.a. van spiraaldraadringetjes, en een doorboord kraaltje in blauw glas (afb. 11, 2 & 3).
51. (sleuf XXIX) Vergraven bijzetting met enige gladgepolijste urnscherven en enkele crematieresten van een zuigeling of een zeer jong kind.
52. (sleuf XXIX) Binnen kringgreppel nr. 38 werden de bijzettingen 52 a en 52 b aangetroffen:
- 52 a betreft een bijzetting in een urn. Deze is bruin van kleur en gladwandig langs buiten, geglad en zwart van kleur langs binnen. De rand is voorzien van ronde indrukken waardoor een soort kartelrand ontstaat. Op de schouder is een horizontale reeks van verticale nagelindrukken aangebracht, terwijl het onderdeel bedekt is met verticale streken van vingernagel- en vingertop indrukken (afb. 13, 7) die een variëteit vormen op de zogenaamde Kalenderbergversiering. De crematieresten zijn afkomstig van een kind of van een zeer jong persoon.
- 52 b is eveneens een bijzetting in een urn. Deze is lichtbruin van kleur met hier en daar donkere vlekken. De urn is aan binnen- en buitenzijde glad gepolijst en gevormd uit zeer goed gebakken klei. De rand gaat in vloeiende lijn in de schouder over en wijkt iets naar buiten uit (afb. 14, 1). Tussen de crematieresten, afkomstig van een zuigeling, lag een driekantig staafje van gelaagde steensoort; alhoewel niet bewerkt is het zo regelmatig van vorm dat het waar-

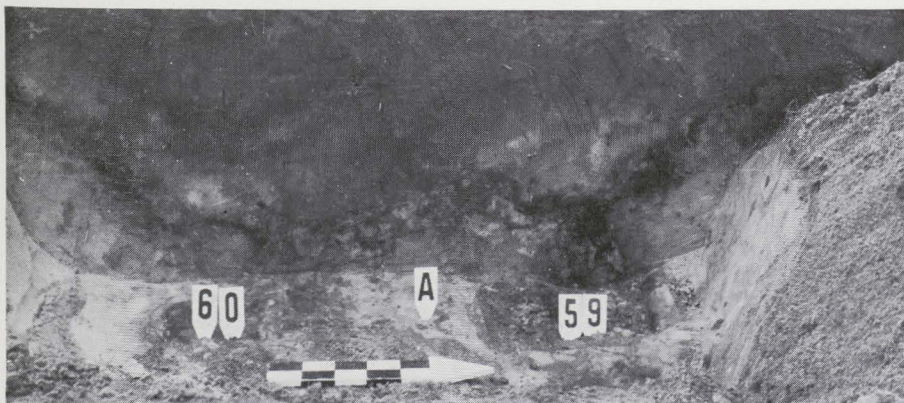

Afb. 14. — De nummers binnen het cirkeltje verwijzen naar de inventoriële beschrijving. — S. 1/3.

schijnlijk als speelgoed of amulet werd gebruikt. Oostelijk van de bijzetting waren de sporen te zien van een drietal paaltjes welke mogelijk het restant zijn van een dodenhuisje.

53. (sleuf XXIX) Een kuultje met houtskool waarin de bodem van een Harpstedt-urn, maar geen crematieresten (afb. 13, 8).
54. (sleuf XXXIII) Losse vondst van een niet nader determineerbaar stukje gesmolten brons.
55. (sleuf XXXIII) Gladwandige urnscherven en een weinig crematieresten die bijna geheel waren vergraven.
56. (sleuf XXVII) Fragmenten van een Harpstedt-urn buiten greppelverband.
57. (sleuf XXXIV) Bijzetting van crematieresten zonder urn en buiten greppelverband.
58. (sleuf XXXIV) Bijzetting van crematieresten van een jonge vrouw, met een bijpotje en scherven van een andere urn of van een bijpotje. Waarschijnlijk betreft het de centrale bijzetting in langbed nr. 64. Het komvormig bijpotje met platte bodem is versierd met drie horizontale rijen uitgestoken driehoekjes (afb. 14, 2). Het is ruwwandig en bruin van kleur.
59. (sleuf XXXIV) Gedeelte van een kringgreppel die in het westelijk gedeelte en ook in het centrum geheel was vergraven. Iets excentrisch lag de bijzetting van crematieresten, onder nr. 13 ingetekend. De greppel was ouder dan het langbed nr. 60 (afb. 15).

Afb. 15. — Oversnijding van greppel 59 door greppel 60.

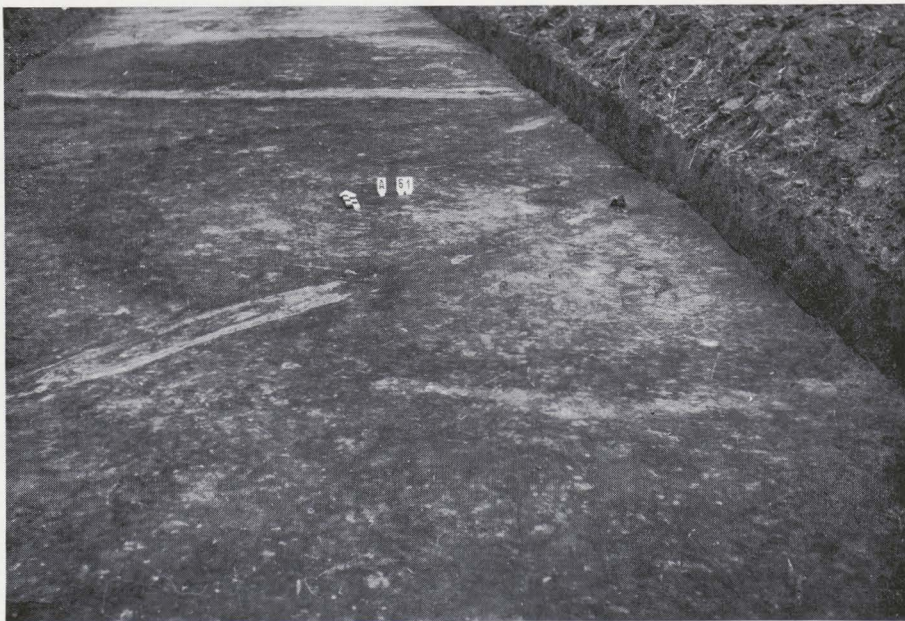
60. (sleuf XXXIV, XXXV, XXXVI en XXXVII) Een zogenaamd langbed met een totale lengte van bijna 25 m. Aan de westzijde was het afgesloten met een volledige kringgreppel die onder nr. 8

werd ingetekend. In de noordelijke greppel bij *a* (sleuf XXXIV) werden de scherven van een geelgeklepte, gladgepolijste pot zonder bodem aangetroffen (afb. 14, 3). In de zuidelijke greppel *b* werden scherven gevonden van een zeer rijke, in kerfsneetechniek uitgevoerde versiering. Deze bestaat rond de hals uit groepjes van telkens vier verticale groeven. Daaronder zijn series van telkens 7 of 8 hangende bogen uitgesneden. De kleur van dit urnfragment is heldergeel (afb. 14, 4).

61. (sleuf XXXV en XXXVI) Kringgreppel (afb. 16) die ongeveer gelijktijdig met de greppels 62 en 65 werd gegraven; in elk geval niet lang daarna, toen de andere greppels nog niet dicht waren gespoeld. Ns. 61 en 65 hebben een gezamenlijk recht tussenstuk dat aansluit op de greppel nr. 62. De centrale bijzetting *b* bevatte crematieresten van een jonge vrouw.

Op één meter ten noorden hiervan *a* werden eveneens crematieresten van een jonge vrouw aangetroffen, waarbij een bijpotje met een soort lappenversiering. Het potje heeft minstens één oortje gehad. Beneden de rand was met een hol rietje een horizontale rij ronde indrukken aangebracht. Daarbeneden was de met een getande spatel aangebrachte lappen- of Kalenderbergversiering. Het potje is niet gepolijst en geel van kleur (afb. 14, 5). Bij dezelfde crematie zat een vrij groot wandfragment van een dergelijk potje *c* met dezelfde versiering, maar van iets kleinere afmetingen (afb. 14, 6).

Afb. 16. — Greppelspoor rond heuvel 61.

62. (sleuf XXXV en XXXVI) Volledige kringgreppel die met talrijke andere greppels ongeveer gelijktijdig was verbonden. In het centrum bevond zich het laatste restant van een bijna geheel vergraven bijzetting.
63. (sleuf XXXV en XXXVI) Gedeelte van een kringgreppel waarvan het centrum en het zuidelijk gedeelte geheel waren vergraven. In het noordelijk gedeelte van de greppel werden een paar gladgepolijste urnscherfjes gevonden.
64. (sleuf XXXIV, XXXV, XXXVI en XXXVII) Gedeelte van een zogenaamd langbed waarvan de oorspronkelijke lengte niet was te bepalen, omdat het westelijk gedeelte te diep was doorgraven. De oostelijke afsluiting bestond uit een al dan niet volledige kringgreppel waarvan de diameter groter was dan de breedte van het langbed, waardoor een soort sleutelgatvorm was verkregen. Als centrale bijzetting moet waarschijnlijk nr. 58 worden gezien. Restanten van een excentrisch gelegen bijzetting a, toebehorend aan een kind, lagen binnen de greppel in sleuf XXXVI.

In de noordelijke greppel in sleuf XXXV werden veel scherven aangetroffen :

64 a. Fragmenten van een bruin kommetje met vrij rechte, iets bolvormige schouder en korte uitstaande rand. De klei is fijn en goed gebakken ; de buitenkant glad, de binnenkant wat ruwer (afb. 14, 7).

64 b. Fragmenten van een kleine urn, geelachtig en glad langs de buitenkant, grijs en poreus langs binnen. De klei is korrelig, hard gebakken, grijs en poreus (afb. 14, 8).

64 c. Fragmenten van een lichtbruine urn met hoogopstaande hals in fijne, goedgebakken klei ; de buitenkant is gepolijst, de binnenkant glad (afb. 14, 9).

Een aantal andere scherven, nu eens in fijne, dan in ruwe materie, konden tot geen vorm herleid worden.

64 g. Uit het profiel tussen de sleuven XXXVI en XXXVII kwamen scherven van een schaaltje in fijn aardewerk (afb. 17).

Afb. 17. — Scherven nr. 64 g. — S. 1/3.

65. (sleuf XXXVI en XXXVII) Kringgreppel welke ongeveer even oud was als die van ns. 61 en 62, maar jonger dan het langbed nr. 68. In het centrum bevond zich een bijzetting van crematieresten, waarschijnlijk van een man. Binnen de greppel kwam een groot aantal paalkuilen voor, waarvan enige in een lijn die zich bij tumulus 62 voortzette. Ten minste twee van deze palen, in de greppelbodem aangetroffen, waren ouder dan de kringgreppels van het urnenveld.
66. (sleuf XXXVI en XXXVII) Gedeelte van een kringgreppel waarvan het centrum en het noordelijk gedeelte waren vergraven. Excentrisch, in het zuid-oostelijk gedeelte, een bijzetting van crematieresten, waarschijnlijk van een man.
67. (sleuf XXXVII) Klein gedeelte van een kringgreppel welke voor de rest geheel was vergraven.
68. (sleuf XXXVII, XXXVIII en XXXIX) Gedeelte van een langbed waarvan het oostelijk gedeelte was vergraven. De crematieresten midden tussen de evenwijdige greppel moeten waarschijnlijk als de centrale bijzetting worden beschouwd. In de noordelijke greppel (sleuf XXXVIII) werd een gladgepolijste urnscherf gevonden. In de zuidelijke greppel lagen op gelijke hoogte scherfjes van een zeer dunwandig urntje.
69. (noordelijk van sleuf III) In het noordelijk talud van de zandweg op de rand van perceel 812 w werden crematieresten en scherven van een bijpotje aangetroffen.

LITERATUUR

Appelboom

- Th. E. APPELBOOM, Onderzoek van een urnenveld-Nederweert (Limburg). *Berichten Rijksdienst Oudheidk. Bodemonderzoek III*, 1952, 45, 48.

Beex

- G. BEEEX, De urnenveldencultuur in de Kempen. Tongeren, 1960 (*Publicaties van het Provinciaal Gallo-Romeins Museum Tongeren*, nr. 3).

Braat

- W.C. BRAAT, Een urnenveld te Kneysel (gem. Vessem). *Oudheidk. Mededelingen. Rijksmuseum Oudh. Leiden* Nr. XVII, 1936, 38-45.

Brunsting

- *Opgravingsnieuws van de samenwerkende oudheidkundige instellingen in Nederland*. Amersfoort, april-mei 1954, 2-3.

Claassen 1956

- A. CLAASSEN, De Romeinen te Achel. *Limburg XXXV*, 1956, 54-56.

Claassen 1957

- A. CLAASSEN, Archeologisch overzicht betreffende de vroegste geschiedenis van de Limburgse Kempen. *Het Oude Land van Loon XII*, 1957, 185-205.

de Loë

- BARON de LOE, *Belgique Ancienne - Catalogue II - Les Ages du Métal*. Bruxelles, 1931.

Evelein 1909

- M.A. EVELEIN, Urnenveld bij Valkenswaard. *Oudheidk. Mededel. Rijksmuseum Oudh. Leiden* III, 1909, 81-87.

Evelein 1910

- M.A. EVELEIN, Opgraving van een urnenveld bij Riethoven. *Oudheidk. Mededel. Rijksmuseum Oudh. Leiden*, IV, 1910, 31-42.

Holwerda

- J.H. HOLWERDA, Het urnenveld te Riethoven. *Oudheidk. Mededel. Rijksmuseum Oudh. Leiden* VIII, 1913, 91-98.

Mariën

- M.E. MARIEN, *Oud-België. Van de eerste landbouwers tot de komst van Caesar*. Antwerpen, 1952.

Modderman

- P.J.R. MODDERMAN, Een urnenveld in het Laag Spul, gem. Hilvarenbeek, Noord-Brabant. *Berichten Rijksdienst Oudheidk. Bodemonderzoek* 8, 1957, 1958, 26-30.

Roosens-Beex 1960

- H. ROOSENS & G. BEEH, Onderzoek van het urnenveld op De Roosen te Neerpelt in 1959. *Limburg* XXXIX, 1960, 59-142 (= *Achaeologia Belgica* 48).

Roosens-Beex 1961

- H. ROOSENS & G. BEEH, De opgravingen in het urnenveld De Roosen te Neerpelt in 1960. *Het Oude Land van Loon* XVI, 1961, 5-56 (= *Archaeologia Belgica* 58).

Roosens-Beex 1962

- H. ROOSENS & G. BEEH, Onderzoek van het urnenveld De Roosen te Neerpelt in 1961. *Het Oude Land van Loon* XVII, 1962, 145-173 (= *Archaeologia Belgica* 65).

Roosens-Beex-Bonenfant

- H. ROOSENS, G. BEEH & P. BONENFANT, Een urnenveld te Grote-Brogel. *Limburg* XLII, 1963, 261-301 (= *Archaeologia Belgica* 67).

Van Giffen 1937

- A.E. VAN GIFFEN, Het kringgrepuurnenveld te Wilreit, gem. Bergeyk. *Bouwstenen van de Brabantsche Oergeschiedenis* (Uitgave van het Provinciaal Genootschap van Kunsten en Wetenschappen in Noord-Brabant) 1937, 47-53.

Van Giffen 1945

- A.E. VAN GIFFEN, Het kringgrepuurnenveld en de grafheuvels O.Z.O. van Gasteren, gem. Anloo. *Nieuwe Drentsche Volksalmanak* (Oudheidkundige aantekeningen over Drentsche Vondsten XII) 63, 1945, 69-121.

Waterbolk

- H.T. WATERBOLK, Een kringgrepuurnenveld te Wapse. *Nieuwe Drentse Volksalmanak* (Van Rendierjager tot Ontginer) 75, 1957, 42-67 (= *Varia Bio-Archaeologica* 3).

Willems

- W.J.A. WILLEMS, *Een bijdrage tot de kennis der vóór-Romeinsche urnenvelden in Nederland*. Maastricht, 1935.

DE CREMATIERESTEN UIT HET URNENVELD TE ACHEL-PASTOORSBOS (*)

Dr. med. P. Janssens

Nr. 4 — 45 g beenderen waarvan het grootste fragment 47 mm meet. Een deel van een kop van één der beide grote kogelgewrichten vertoont geen groeischijf. Er is slechts één klein fragmentje met een open naad. Waarschijnlijk betreft het een jong individu. Er zijn geen aanwijzingen voor geslachtsbepaling.

Nr. 6 — 30 g beenderen waarvan het grootste fragment 45 mm meet. Het betreft meestal minieme fragmenten van diafysen, licht van bouw ; verder een enkel stukje van een dun wervellichaam, een fragment van een proximale metatarsusepifyse en een tandwortel. Platte schedelbeenderen ontbreken geheel. Nergens vertonen de beenderen sporen van een groeischijf. Wellicht zijn deze resten afkomstig van een jonge vrouw.

Nr. 13 — Een zestal fragmenten, waaronder één van een stevige diafyse die geen nadere inlichtingen verschaft over leeftijd of geslacht.

Nr. 18 — 490 g beenderen waaronder het grootste fragment 78 mm meet. Er zijn vele delen van wervellichamen en bogen. Verder een deel van een rechter maxilla, met de alveolen van de eerste incisief tot en met de helft van de eerste molaar, één enkel rotsbeen en een zevental tandwortels. Van de platte schedelbeenderen zijn de naden open, doch vertonen een beginnende vergroeiing ter hoogte van het tweede deel der sagittale sutuur. De diafyse-stukken zijn stevig. Waarschijnlijk betreft het een man van ongeveer 35 jaar die *onder* de brandstapel werd verbrand (1).

Nr. 21 — 885 g beenderen waarvan het grootste fragment 71 mm meet. Er zijn te vermelden een groot deel van een borstwervellichaam, een rotsbeen en een duidelijk peervormige gewrichtspan van een scapula ; een der stukjes vertoont een lichtgroene verkleuring door inwerking van brons. Verder nog een deel van de mastoïdstreek met de processus zygomaticus. De platte schedelbeenderen vertonen geen vergroeiingen van de naden noch de fragmenten der lange beenderen resten van groeischijven. Tenslotte zijn er nog een viertal tandwortels. Waarschijnlijk betreft het de resten van een vrouw, ongeveer twintig jaar oud, die *onder* de brandstapel werd verbrand (1). In het bijpotje zaten een dertigtal kleinere fragmenten die waarschijnlijk bij de genoemde crematieresten behoren.

(*) De onderstaande nummers corresponderen met de nummers der bijzettingen, zoals opgenomen in de inventoriële beschrijving.

(1) C. WELLS, A Study of cremation. *Antiquity* XXXIV, 1960, 29-37.

Nr. 26 — 230 g beenderen waarvan het grootste fragment 67 mm meet. Hieronder bevinden zich delen van de grote gewrichtskoppen zonder sporen van een groeischijf. Daarnaast vele fragmenten van lichtgebouwde diafysen. Verder een rotsbeen, zeven tandwortels en vele delen van platte schedelbeenderen met volledig open naden. Waarschijnlijk betreft het een vrouw van ongeveer 20 jaar.

Nr. 30 — Drie kleine fragmentjes been, waaronder twee van een diafyse. Zij leveren geen nadere gegevens op betreffende geslacht en leeftijd.

Nr. 31 — 165 g beenderen waaronder het grootste fragment 56 mm meet. We vermelden twee tandwortels, enkele vrij dikke, platte schedelfragmenten en stukken van diafysen die echter geen nadere aanduiding geven betreffende ouderdom en geslacht. In het bijpotje zaten 26 minuscule beenderfragmentjes zonder mogelijkheid tot nadere determinatie. Zij behoren waarschijnlijk bij dezelfde crematie.

Nr. 34 a — 60 g beenderen waarvan het grootste fragment 46 mm meet. Het zijn voornamelijk deeltjes van weinig stevige diafysen. Misschien betreft het een vrouw waarvan de maximale leeftijd niet kan bepaald worden.

Nr. 34 c — 55 g beenderen waarvan het grootste fragment 36 mm meet. Het zijn voornamelijk dunne schedelfragmenten en lichtgebouwde diafysestukken die waarschijnlijk afkomstig zijn van een vrouw waarvan de leeftijd niet te bepalen is, ofwel van een jong individu.

Nr. 34 d — 650 g beenderen waarvan het grootste fragment 66 mm meet. Hieronder bevinden zich een deel van een radiusdiafyse ter hoogte van de grootste cristaontwikkeling; de transversale doormeter bedraagt 13 mm, de sagittale 10 mm, zodat de diafyse doorsnedeindex 76.9 mm is. Verder: een vingerkootje zonder groeischijf, delen der gewrichtspannen der beide heupgewrichten en delen van dunne diafysen. Van de schedel zijn voornamelijk dunne, platte beenderen aanwezig met weliswaar open naad, doch waarvan de tabula interna reeds vergroeid is. Ook nog de beide rotsbeenderen, klein van bouw, en een deel van de linkermaxilla met een klein gedeelte van de tandboog. Opvallend is de bijna volledige afwezigheid van wervelfragmenten, waaruit wij besluiten dat de verbranding op en niet onder de brandstapel geschiedde. Voorzeker betreft het een volwassen vrouw waarvan de maximale leeftijd niet kon worden vastgesteld. Een der beenderfragmenten is niet van menselijke herkomst. Het betreft een deel van een gewrichtspan van een schouderblad, waarschijnlijk van een varken.

Nr. 38 a — 590 g beenderen waarvan het grootste fragment 76 mm meet. Naast stukjes van dunne diafysen is er een deel van een trochlea humeri. Van de schedel zijn dunne delen van de platte schedelbeende-

ren aanwezig. Waar de suture bestaat is deze steeds volledig open. Beide rotsbeenderen zijn bewaard alsook een deel van de rechter maxilla met een deel van de sinus en gedeelten van de alveolen. Verder een tandwortel. Het betreft voorzeker een vrouw die ten hoogste 25 jaar oud werd.

Nr. 38 b — 90 g sterk gecremeerde beenderen waarvan het grootste fragment, een deel van een os pariëtale, 45 mm meet. Verder een deel van een klein rotsbeen, enkele kiemen van molaren en een melkmolaar. Tenslotte een losse epifyse van een vingerkootje. De beenderen zijn zeer fijn van bouw en de fragmenten van de diafysen zijn zeer dun. Het betreft voorzeker een kind dat waarschijnlijk niet ouder was dan 3 jaar.

Nr. 41 — Voornamelijk papierdunne delen van pariëtalia en enkele zeer fijne fragmenten van diafysen. Het grootste fragment meet 37 mm. Het betreft de resten van een zuigeling of zeer jong kind.

Nr. 50 — 1155 g beenderen waarvan het grootste fragment 62 mm meet. In hoofdzaak gelden het zeer fijn gebouwde diafysestukken. Verder een deel van een fijne tuber ossis ischii, delen van de gewrichtspannen van de heup, een deel van de trochlea tali, een caput humeri, gedeelten van wervellichamen en een groot deel van een epistropheus met een fijne dens. Nergens is er een spoor van groeischijven. Ook nog enkele delen van dunne, platte schedelbeenderen en een deel van het os frontale met een gedeelte van de bovenste orbitarand ter hoogte van de glabella. De suturen zijn volledig open. Hierbij komt een zeer geëffileerde linker processus mastoïdes en een kleine processus articularis mandibulae. Tenslotte zijn nog 13 tandwortels te vermelden. Het betreft hier zeker de resten van een vrouw die hoogstens 25 jaar oud werd. Tussen de beenderresten troffen we tevens een tweetal stukken van ronde, dunne diafysen aan, die zeker afkomstig zijn van een foetus. Ook in dit geval willen we aannemen dat de verbranding plaats had op en niet onder de brandstapel: hiervoor zijn de wervel- en diafysefragmenten te klein. De grote variëteit van de beenderen kan slechts uitgelegd worden door een zeer zorgvuldige verzameling van de crematieresten.

Nr. 51 — Zes minieme fragmenten, waaronder een deel van een rotsbeen, waarschijnlijk afkomstig van een zuigeling of een zeer jong kind.

Nr. 52 a — 25 g beenderen waarvan het grootste fragment 28 mm meet. Het zijn in hoofdzaak kleine stukjes van dunne diafysen, afkomstig van een kind of zeer jong individu.

Nr. 52 b — 15 g beenderen waarvan het grootste stuk 33 mm meet. Onder de in hoofdzaak diafysefragmenten komt één enkel stuk plat schedelbeen voor. Het is papierdun, evenals de meeste diafysestukken. Het geldt hier de resten van een zuigeling.

Nr. 57 — Amper 25 g stukjes diafysen die geen diagnose van geslacht of ouderdom toelaten.

Nr. 58 — 830 g beenderresten. Onder deze zeer gefragmenteerde stukjes meet het grootste fragment 50 mm. De platte schedelbeenderen zijn dun en de diafysefragmenten weinig stevig. Vermelden we een volledig, fijn vingerkootje en een bijna volledig os hamatum. Een deel van de femurdiafyse vertoont een weinig uitgesproken crista. Tenslotte zijn er nog een tiental fragmenten van tandwortels. Voorzeker geldt het hier een volwassen, doch jonge vrouw. In het bijpotje zaten 50 g minuscule fragmenten, waarschijnlijk van voornoemd individu.

Nr. 61 a — 250 g beenderen waarvan het grootste fragment 42 mm meet. Naast lichte diafysestukken zonder een spoor van groeischijf vermelden wij de schedelfragmenten van dunne, platte beenderen met volledig open sutuur, fragmenten van de rechterorbita, een vijftal tandwortels en een condylus articularis mandibulae. Voorzeker geldt het hier de resten van een jonge, volwassen vrouw.

Nr. 61 b — 450 g beenderen waarvan het grootste fragment 65 mm meet. De platte schedelbeenderen zijn zeer dun en de naden ervan staan volledig open. Ook zijn er nog een deel van de rechtermeatus acusticus externus met de fossa articularis, de twee rotsbeenderen, een zestal tandwortels, een deel van de gewrichtspan van de scapula, het caudale deel van het corpus sterni en deeltjes van de corpora vertebra-rum. Het geldt hier de resten van een volwassen, doch nog jonge vrouw.

Nr. 64 a — 280 g beenderen waarvan het grootste fragment 35 mm meet. De fragmenten zijn zeer klein en zeer dun. De platte schedelbeenderen vertonen volledig openstaande naden. Een deel van een humeruskop had nog de sporen van een groeischijf. Ook zijn de beide rotsbeenderen en enkele tandworteltjes bewaard. Het geldt hier de resten van een kind.

Nr. 65 — 440 g weinig karakteristieke beenderresten waarvan het grootste fragment 77 mm meet. Buiten enkele tandwortels zijn er delen van dikke schedelbeenderen waarvan op sommige plaatsen de tabula interna reeds vergroeid is ter hoogte van de sutuur. De diafysestukken zijn stevig en vertonen geen sporen van groeischijven meer. Het geldt hier waarschijnlijk de resten van een man die volwassen was, doch waarbij de maximale leeftijd niet kan geschat worden.

Nr. 66 — 510 g beenderen waarvan het grootste fragment 76 mm meet. Het zijn meestal stukken van stevige diafysen, waaronder een krachtig gebouwde radius. De platte schedelfragmenten zijn dik en de naden niet vergroeid. Verder deeltjes van een trochlea tali en humeri. Wervelfragmenten ontbreken. Waarschijnlijk werd deze volwassen jonge man op de brandstapel verbrand.

CHAMP D'URNES A ACHEL-PASTOORBOS

RESUME

De 1962 à 1964, un champ d'urnes a été partiellement mis au jour, à la limite de la commune, sur une bande de terrain légèrement surélevée et traversée par un vieux chemin de sable (fig. 3) conduisant au passage d'un petit cours d'eau. D'autres vestiges archéologiques avaient déjà été repérés aux environs, notamment des tombelles de l'âge du bronze (publiées dans *Archaeologia Belgica* 81), des tessons préhistoriques et un trésor monétaire romain (voir fig. 1, respectivement n°s 1, 2 et 3 ; le n° 4 marque l'emplacement du champ d'urnes). La disposition générale de la nécropole est esquissée fig. 2 ; les plans de détail des fossés et des dépôts funéraires figurent aux Pl. VI à XI.

Les tertres avaient disparu depuis longtemps ; seuls les fossés périphériques, peu perceptibles d'ailleurs, marquaient encore, sous la couche arable, l'emplacement originel des tombelles (fig. 16), dont 41 purent néanmoins être identifiées. La plupart d'entre-elles étaient circulaires et complètement entourées d'un fossé (de type fermé). Les autres étaient soit ovalaires, soit de forme allongée (du type appelé « long barrow » ; figg. 5 et 6). Quelques tombelles circulaires étaient groupées autour d'un « long barrow » (voir l'ensemble n° 60), d'autres avaient certaines parties des fossés en commun ; on pourrait parler ici d'une « grappe de tombelles » (voir l'ensemble n° 62 et fig. 7). Autre particularité encore : la tombelle n° 26 présentait, sur le fond du fossé, les traces d'un cercle de petits trous de pieux. En outre, de nombreuses empreintes de pieux, d'un diamètre plus grand, se dessinaient un peu partout dans toute la nécropole ; il fut toutefois impossible d'en comprendre le sens.

13, 3 & 4 et 14, 2, 5 & 6. Des tessons éparpillés, parfois remarquation. A l'intérieur des fossés on a relevé 11 dépôts centraux et 12 excentriques ; d'autre part, 9 autres furent repérés sans fossé perceptible. Sur un ensemble de 34 dépôts funéraires, les cendres avaient été placées 11 fois dans une urne (fig. 8) ; un choix de ces urnes est reproduit (figg. 12, 4 ; 13, 2, 5, 6 & 7 et 14, 1). Le dépôt en terre libre était plus courant (fig. 9) ; dans ce cas, un petit vase pouvait être joint aux incinérations (fig. 10). Ces vases, dits accessoires, sont représentés figg. 12, 6 & 10 ; 13, 3 & 4 et 14, 2, 5 & 6. Des tessons éparpillés, parfois remarquablement décorés, ont fréquemment été trouvés dans les fossés (voir figg. 12, 4, 5, 7 & 9 et 14, 4 & 5). Parfois le paquet de cendres contenait l'un ou l'autre objet de parure, tel que pendeloques coniques ou petites spires en fil de bronze et, en exemplaire unique, une perle perforée en verre bleu (fig. 11, 2-4). Pour tous ces cas, l'analyse anthropologique opinait pour des tombes de femme ou d'enfant.

Toutes ces données sont reprises dans un tableau synoptique, Pl. V.

Tant par la forme et la structure de ses tombelles que par la typologie et le décor de sa céramique, cette nécropole se place à la phase ancienne des champs d'urnes. Elle présente beaucoup d'analogies avec d'autres champs d'urnes contemporains du sud de la Hollande.

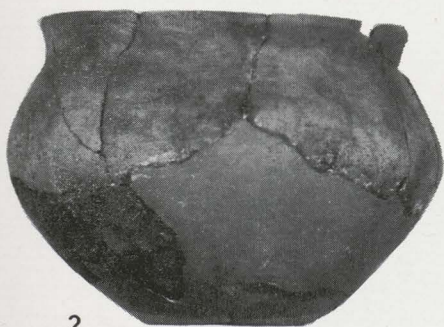
L'examen anthropologique a livré quelques renseignements sur l'âge et le sexe des défunts. Vint-et-un cas seulement offraient des possibilités de conclusions plus ou moins valables. La présence de 7 enfants, 3 ou 4 hommes, dont un adolescent et deux adultes (l'un d'environ 35 ans et l'autre d'âge indéterminable), enfin de 10 ou 11 femmes, la plupart fort jeunes (20 à 25 ans) a été reconnue. Parmi les cendres de l'une de ces défuntes, quelques fragments d'os d'un *foetus* ont été identifiés.

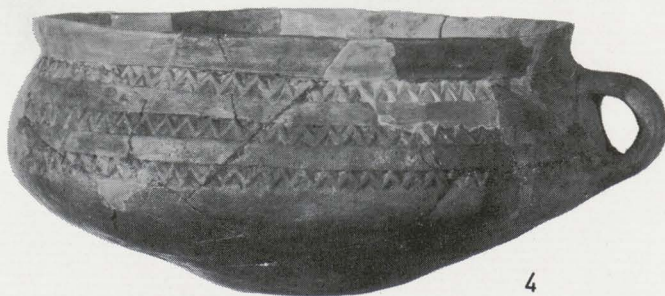
1

3

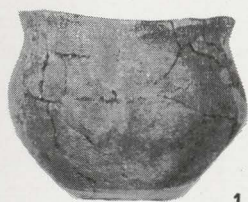
2

4

1) Bijzetting nr. 4 ; 2) Urn nr. 7 ; 3) Urn nr. 15 ; 4) Urn nr. 17. — S. 1/3.

1

2

3

4

5

1) Bijpotje uit graf nr. 21 ; 2) Bijpotje uit graf nr. 31 ; 3) Bijpotje uit graf nr. 38 a ;
4) Bijzetting nr. 38 b ; 5) Bijzetting nr. 50. — S. 1/3.

1

2

1) Bijzetting nr. 52 a ; 2) Bijzetting nr. 52 b. — S. 1/3.

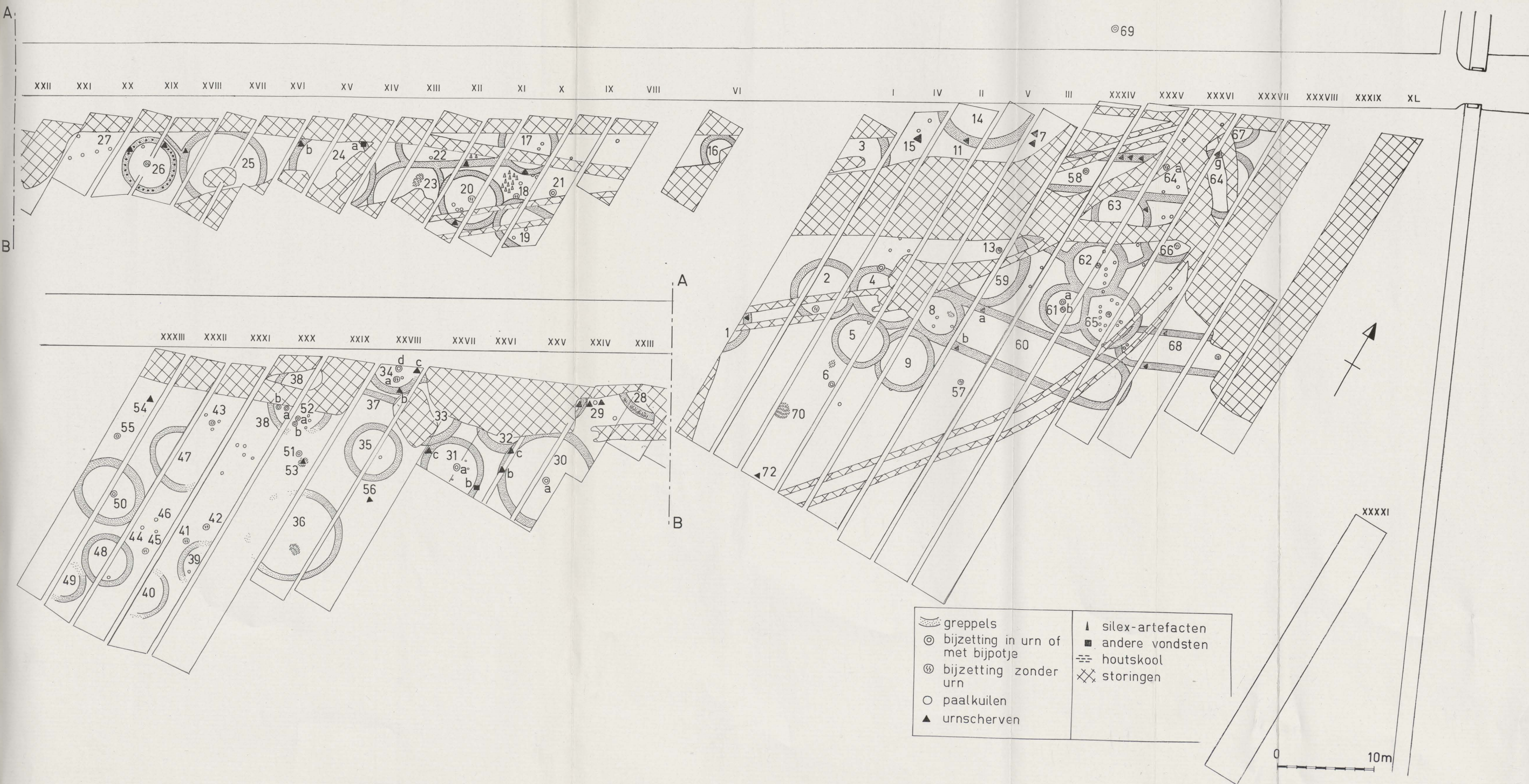

1) Bijpotje uit graf nr. 58 ; 2) Scherf nr. 60 b ; 3) Bijpotje uit graf 61 a ;
4) Urnscherven 64 c ; 5) Urnscherven 64 a. — S. 1/3.

nummer v.d. bijzetting :	4	6	11	17	18	20	21	24	26	29	30		31	^d 34		^a 34	^a 38	^b 38	41	42	43	50	51	^a 52	^b 52	55	58	^a 60	^b 60	^b 61	^a 61	64	65	66	68
centrale bijzetting	⊙					⊙			⊙		⊙		⊙	⊙			⊙	⊙				⊙				⊙			⊙			⊙		⊙	
bijzetting excentrisch	⊙															⊙	⊙	⊙						⊙	⊙						⊙	⊙		⊙	
„ zonder greppel	⊙	⊙	⊙	⊙	⊙	⊙	⊙												⊙	⊙	⊙	⊙	⊙		⊙										
„ in urn	⊖	⊖	⊖	⊖							⊖		⊖					⊖			⊖	⊖	⊖	⊖	⊖										
losse crematie	⚡				⚡	⚡	⚡		⚡				⚡			⚡	⚡		⚡	⚡							⚡			⚡	⚡	⚡	⚡	⚡	⚡
met bijpotje	⤵						⤵						⤵			⤵				⤵						⤵				⤵					
scherven in greppel	⤵			⤵	⤵			⤵	⤵	⤵	⤵		⤵	⤵													⤵	⤵			⤵			⤵	
Harpstedt-urn	⤵												⤵	⤵				⤵																	
met kalenderbergversiering	⤵										⤵													⤵							⤵				
„ kerbschnittversiering	⤵			⤵				⤵						⤵												⤵		⤵							
„ lijnversiering	⤵											⤵	⤵																						
„ puntlijnversiering	⤵					⤵																													
onversierd	⤵	⤵	⤵	⤵			⤵	⤵		⤵		⤵				⤵				⤵	⤵	⤵		⤵	⤵		⤵				⤵			⤵	
met oor	⤵		⤵	⤵																⤵		⤵													
met bijgaven	⤵															⤵	⤵				⤵			⤵											
man	m				m																												m	m	
vrouw	v	v				v	v					v	v	v								v				v			v	v					
kind	k																	k	k			k	k	k	k						k				
leeftijd + of -	l	25			35	20	20									25	3	1				25	1	10	1		25		25	25		20	25		
diameter kringgreppel	∅				6			5		10		6	5									6							5			6			
langbed	⊖																										⊖							⊖	

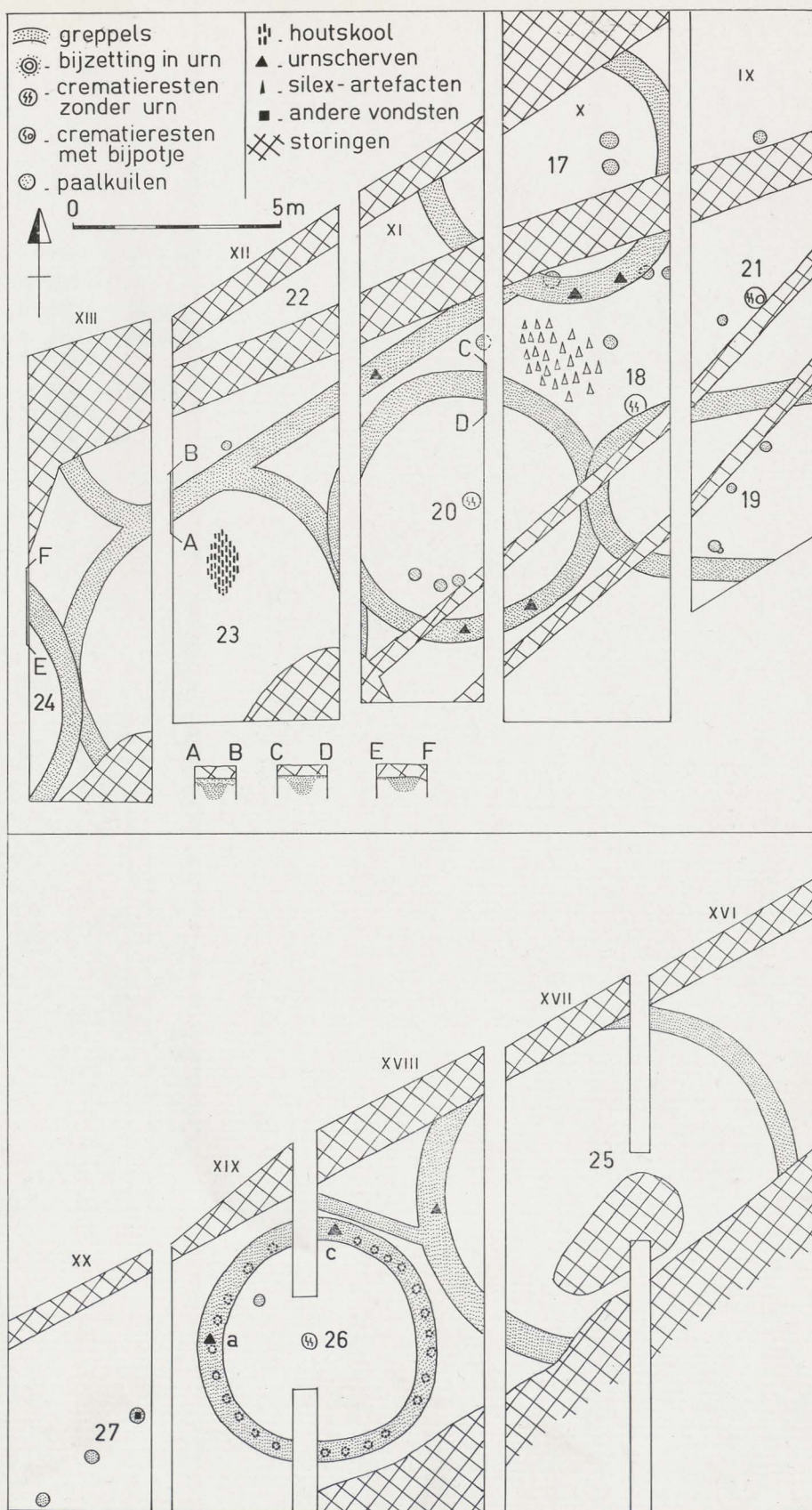
Vergelijkende tabel van de grafkenmerken (samenstelling G. Beex).

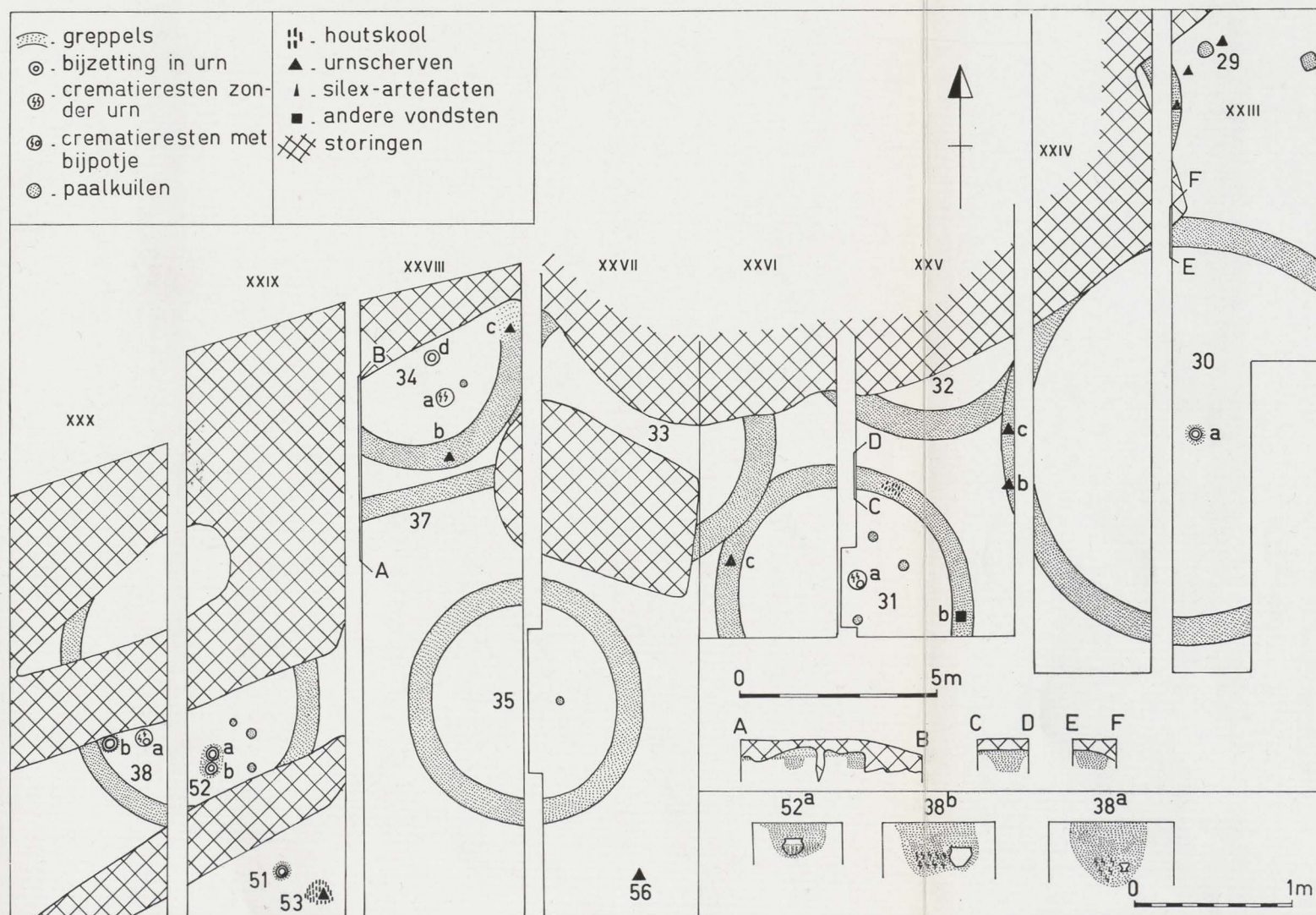
Verzamelplan.

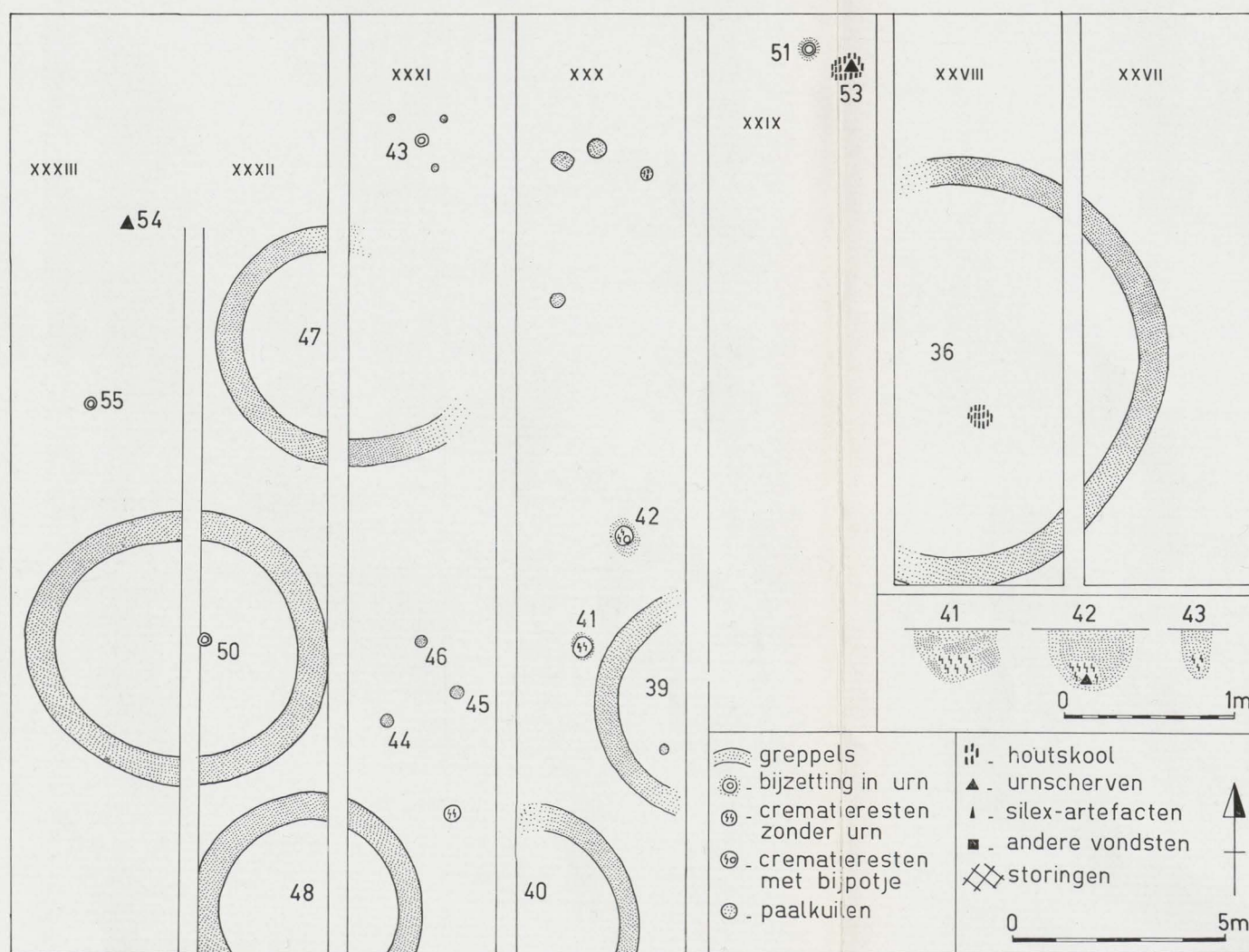

Plan sleuven IX - XIII en XVI - XX.

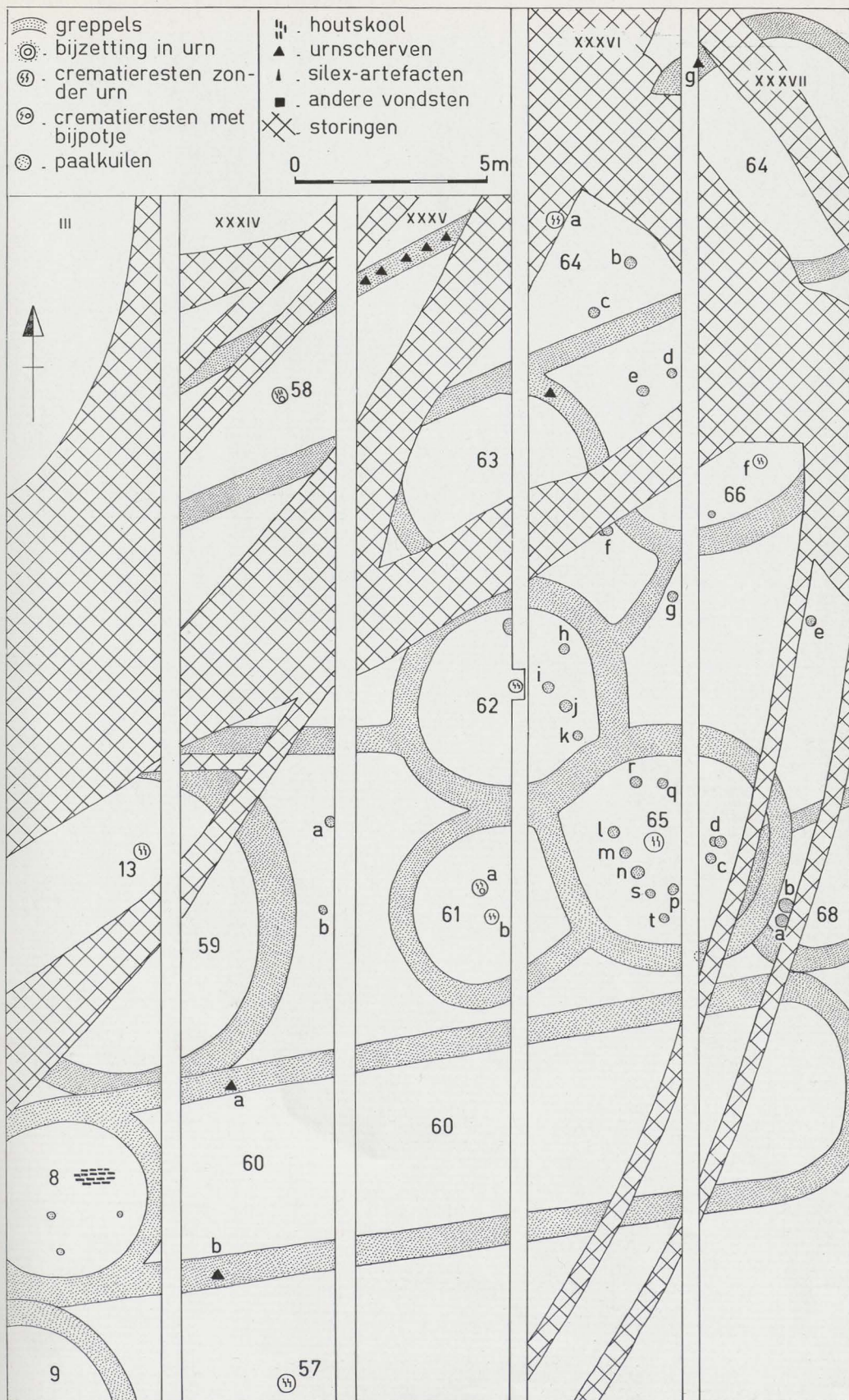

Plan sleuven XXIII - XXX noordelijk gedeelte.

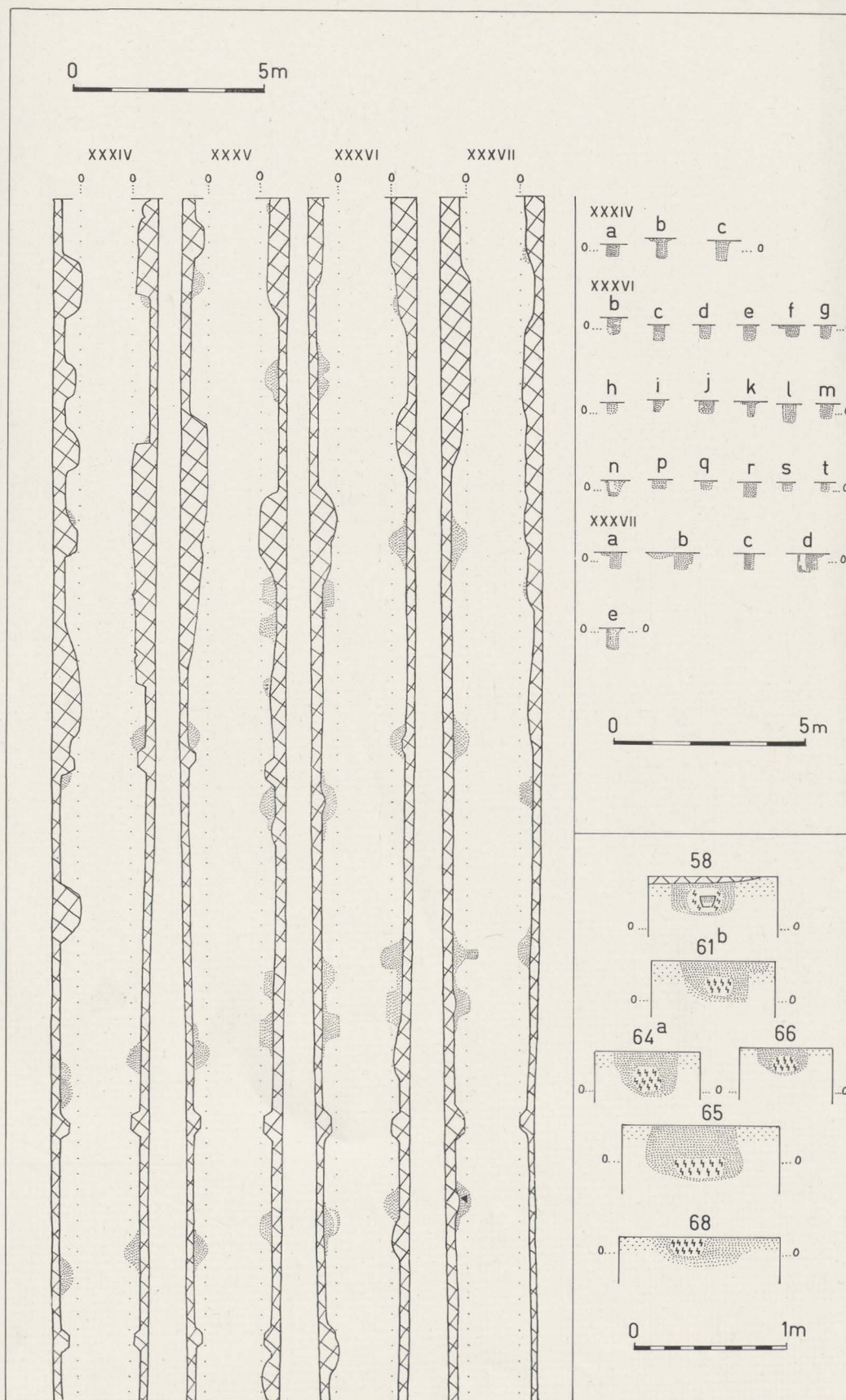
Plan sleuven XXVII - XXXIII zuidelijk gedeelte.

Plan sleuven III en XXXIV - XXXVII.

Profielen sleuven XXXIV - XXXVII met paaldoorsneden en grafkuilen.